

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI

ANA BABA YOKSUNLUĞUNUN 9-15 YAŞ GRUBU
ÇOCUKLARIN BENLİK KAVRAMI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Hasan YILMAZ

Hazırlayan
Miyase ERİKÇİ

KONYA - 2005

ÖNSÖZ

Aile ortamı çocuğun gelişme ve sosyalleşmesinde birinci derecede önemlidir. Sürekli sevgi, ilgi ve kabul gördüğü bir atmosferde yetişen çocuk mutlu çocuktur. Böyle bir ortamda duygusal etkileşim en üst düzeydedir.

Aile bütünlüğünün korunduğu, aile içi dengenin bozuk olmadığı durumlarda çocuklar sosyal ilişkilerinde başarılı, yaratıcı, kendini ifade edebilen bireyler olarak yetişirler. Çocukların anne babadan mahrum olmaları, ihtiyaçları olan duygusal etkileşimi azalttığı gibi, bazen bir öğretmen, bazen arkadaş, bazen sırdaş olan bir modelden de yoksun olmalarına neden olur. Bu yokluğun yeri doldurulamadığında ise davranış bozuklukları, uyum problemleri kendini gösterir.

Bu araştırma, annesi babası olmayan çocuklarını incelemenin yanında, annesi babası olduğu halde, bu görevlerini yerine getirmeyen veya varlıkları yokluklarından daha fazla acı ve sıkıntı getiren ailelerin ihmal edilmiş çocuklarını da hatırlatmak gibi ikincil bir amaç taşımaktadır.

Bu çalışmada yardımcı olan danışmanım, Yrd. Doç. Dr. Hasan Yılmaz'a ve ölçeklerin uygulanmasında yardım eden gerçek dostlar; Hatun ve Oğuz Taşdelen'e, Sevdije ve Nadir Akpolat'a teşekkür ederim. Ayrıca Konya Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürlüğüne ve çalışanlarına gösterdikleri kolaylıktan dolayı teşekkür ederim.

Ve çocuklar, sizlere de, varlığınız için...

Konya, 2005

Miyase ERİKÇİ

İÇİNDEKİLER	Sayfa
ÖNSÖZ.....	- i -
İÇİNDEKİLER	- ii -
TABLolar LİSTESİ	-iv-

BÖLÜM I GİRİŞ

Problem	1
Problem Cümlesi	5
Araştırmanın Amacı	5
Araştırmanın Önemi	6
Varsayımlar	7
Sınırlılıklar	7
Tanımlar	8

BÖLÜM II İLGİLİ KAYNAKLAR

A. Çocuğun Gelişiminde Ailenin Önemi	9
1. Annenin Önemi ve Anne Yoksunluğunun Etkilen	9
2. Babanın Önemi ve Baba Yoksunluğunun Etkileri	15
3. Ailenin Dağılmasının Çocuklar Üzerindeki Etkilen	20
4. Kurumlardaki Çocuklar	26
B. Benlik Kavramı	27
1. Benlik Kavramının Tanımı.....	27
2. Benlik Kavramının Gelişimi	29
3. Benlik Kavramının Gelişiminde Anne-Babamın Etkileri	33
4. Anne-Baba Yoksunluğunun Etkisi.....	35

BÖLÜM III YÖNTEM

Araştırma Modeli	37
Evren ve Örneklem	37
Örnekleme Giren Çocuklara Ait Kişisel Bilgiler	38
Veriler ve Toplanması	41
Veri Toplama Araçları	41

Verilerin Toplanması	42
Verilerin Analizi	43

BÖLÜM IV BULGULAR ve YORUM

Bulgular ve Yorum	44
1. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yoksunluğun Türü Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular	44
2. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortam Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular	46
3. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular.....	48
4. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular.....	50
5. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular..	51
6. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Çocukların Geldikleri Yerleşim Yeri Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular	53
7. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Çocukların Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular.....	55
8. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Sınıfta Kalıp Kalmadıkları Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular	57
9. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Başarı Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular	59
10. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Kardeş Sayısı Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular	61

BÖLÜM V
ÖZET, SONUÇ ve ÖNERİLER

Özet Sonuç ve Öneriler.....	63
KAYNAKLAR	67
EKLER.....	70

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.: Yoksunluğun Türüne Göre Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı .	38
Tablo 2.:Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortamlara Göre.....	38
Tablo 3.:Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre.....	38
Tablo 2.:Cinsiyet Değişkenine Göre.....	39
Tablo 2.:Yaş Değişkenine Göre.....	39
Tablo 2.:Yerleşim Yeri Değişkenine Göre.....	39
Tablo 2.:Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre.....	40
Tablo 2.:Sınıf Tekrarlatıp-Tekrarlamadıkları Değişkenine Göre.....	40
Tablo 9.: Başarı Düzeylerine Göre... ..	40
Tablo 10.: Kardeş Sayısı Değişkenine Göre.....	41
Tablo 11.: Yoksunluğun Türüne Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	44
Tablo 12.: Yoksunluğun Türüne Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	46
Tablo 13.: Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortamlara Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	47
Tablo 14.: Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortamlara Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	48
Tablo 15.: Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	48
Tablo 16.: Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	49
Tablo 17.: Cinsiyet Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	50
Tablo 18.: Cinsiyet Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	51
Tablo 19.: Yaş Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	52
Tablo 20.: Yaş Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	53
Tablo 21.: Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	53

Tablo 22.: Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	54
Tablo 23.: Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	55
Tablo 24.: Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi.....	56
Tablo 25.: Sınıf Tekrarlayıp-Tekrarlamadıklarına Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	57
Tablo 26.: Sınıf Tekrarlayıp-Tekrarlamadıklarına Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi.....	58
Tablo 27.: Başarı Düzeylerine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi.....	59
Tablo 28.: Başarı Düzeylerine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	60
Tablo 29.: Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi	61
Tablo 30.: Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi	62

BÖLÜM

I GİRİŞ

Araştırmanın giriş bölümünde; problem, problem cümlesi, amaç, önem, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

Problem:

Öğrenme Kuramının temsilcileri; "anne babalar sevgi ve övgüleri gibi pekiştirici tepkileriyle, çocuklarının istenilen, sevilen kişiler oldukları duygu ve inancını edinmelerine yardımcı olduklarını vurgularken (Morgan, 1988, s. 323), Freud; "Çocukluk yaşantılarının ilkeri yaşlarda insan davranış ve tutumlarını şekillendirdiğini" savunur. Rogers ise; "koşulsuz sevgi içinde büyüyen çocukların benlik anlayışlarının güçlü ve olumlu olduğu" anlayışını benimser (Cüceloğlu, 1991, s. 428). Bu yaklaşımlardaki ortak nokta çocukluk ve gençlik dönemi süresince bireyi en çok etkileyen ortamın aile ortamı; kişilerin ise anne ve babalar olduğudur.

Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlama sürecinin belli bir ölçüde ilk etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği, eşler ve anne-babalarla çocuklar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal bir kurumdur (Ök, 1996, s. 46).

Aile içindeki bireyler değişik roller alırlar; bu roller aracılığı ile ortaya farklı aile sistemleri çıkar. Her bir sistem ve bu sistem içinde yer alan her bir rol, kendine özgü bir kişilik ve davranış yapısı oluşturur. Bu kişilik ve davranış türlerinin bazıları uyuma, bazıları ise uyumsuzluğa götürür (Cüceloğlu, 1992a, s. 49).

Çağdaş Psikoloji Bilimi, çocuğun doğumdan başlayarak anne ve babasına olan ihtiyacı üzerinde durmakta ve beslenme kadar "duygusal besi"nin önemini

vurgulamaktadır. Bu duygusal besiyi verebilmesi için anne ve babanın önce çocuğu istemesi ve onun varlığını kabul etmesi gerekir (Yavuzer, 1989, s. 271).

Bazı bilim adamları, henüz doğmamış fetüsün ilkel, fakat önemli duyuları olduğunu ve bu duyumlara dayanarak ilkel bir duygusal yaşam geliştirebileceklerini öne sürmüşlerdir. Bu görüşe göre fetüs, henüz doğmadan annenin gergin ya da huzurlu olduğunu sağlığa yararlı ya da yararsız maddeleri alıp almadığını duyumlayabilir ve bu duyumlara dayanarak kendisinin istenen, önem verilen bir yaratık olup olmadığına ilişkin bilinçaltında izlenimler geliştirmeye başlar. Fetüsün bu ilkel algılamaları onun benlik kavramının çekirdeğini oluşturur.

Doğumla beraber bebeği etkileyen ilişkilerin çerçevesi genişler; aile içindeki kişilerin sayısı anne gibi tek bir kişiden anneyi de içine alan baba, abla, ağabey, büyükanne, büyük baba ve benzerleri gibi kimseyi içerir. Her bir aile üyesinin diğeriyle ilişkisi vardır ve bu ilişkiler ağı içinde her birey kendi benlik bilincini ve kişiliğini yapılandırır (Cüceloğlu, 1992, s. 49).

Çocuklar bu aile sistemi içinde ve özellikle de anne babalarından, yaşamla başa çıkma yollarını öğrenirler. Çocuk ve gençlerin ruhsal sağlıkları, problemleri ile ailenin durumu ve tutumu arasında büyük bir ilişki söz konusudur. Çocukların yaşamdan zevk almaları, kendilerinde var olan yetenekleri geliştirmeleri ve verimli mutlu yetişkinler haline gelmeleri, onların fiziksel, duygusal, toplumsal ve entellektüel gereksinimlerinin tümünün karşılanmasına bağlıdır. Ve bunların büyük bir kısmı ailede karşılanır (Ekşi, 1990, s. 17).

Aileler, çocuklarına tam bağımlılıktan bağımsızlığa, yalnızlıktan diğeriyle insanlarla kaynaşmaya, oluşmamış bir kişilikten birey olmaya geçişte gerçek deneyimler sunar. Diğeriyle insanların saygısını ve özsaygısını kazanabilmek için, çevrenin bizden neler beklediği ve bize neler verebileceği hakkında bilgiyi bize bu deneyimler sağlar (Orvin, 1997, s. 4),

Sosyal uyum üzerindeki çalışmalar ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu kanıtlamıştır. Özellikle çocuğun eğitimi açısından 0-2 yaş döneminin önemi büyüktür, çünkü gelişimin tüm yüzlerine ilişkin temeller bu dönemde

atılır ve bireyler bu dönemdeki bir aksamanın izlerini, eğer herhangi bir önlem alınmazsa, yaşam boyu taşırlar (Davaslıgil, 1997, s. 9).

Ailenin çocuk yetiştirme biçimleri ile tutumları, çocuğun ve gencin kişiliğinin oluşumunu büyük ölçüde etkilemektedir. Örneğin, demokratik bir aile ortamında kabul görerek, ilgi ve sevgiyle büyüyen çocuklar, baskılı ve otoriter bir aile ortamında büyüyen çocuklara oranla daha özgür, etkin ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde daha başarılı olmaktadır (Yavuzer, 1994a, s. 137).

Slater, neşeli, topluluğu seven ve etkin çocukların destekleyici, sıcak ve sevgi dolu anne-babaları olduğunu, buna karşılık sıkıntılı, suçluluk duygusu olan ve içine kapanık çocukların ise anne-babalarının soğuk ve ilgisiz olduğunu ileri sürmektedir.

Peterson ve arkadaşlarının uyum sorunu olan 31 çocuk ile bu tür sorunları olmayan 29 çocuk üzerinde yaptığı incelemeleri sorunlu çocukların anne ve babalarının kontrol grubundaki çocukların anne ve babalarına oranla daha az uyumlu, daha az demokratik ve daha çok disiplinli olduklarını göstermiştir (Güngörmüş, 1986, s.4-5).

Çocuk 15 yaşına gelinceye kadar anne babasına, ailesine bağımlı olmak zorundadır. Bazı temel gereksinimler erken yaşlarda aile içinde karşılanmazsa, çocuğun normal gelişimi sekteye uğrar ve kişilik gelişimi aksar. Bu temel gereksinimler:

Dokunulma: Çocuğa dikkat etme, kucaklama ve tutma, övme, sıcaklık gösterme.

Güven: Sağlığı ile ilgilenme, yiyecek, giyecek verme, tehlikelerden koruma.

Yapı/Düzen : Örnek olma, tutarlı olma.

Sosyalleşme : Dış dünya ile arasında köprü olma, özdeşim kurabileceği bir kişi olma.

Uyarılma : Oyun yoluyla ve çocuğun dünyasına giren değişik olaylarla acı, haz, neşe, heyecan gibi duyguları uyarma.

Kendini Değerli Görme : Çocuğu "ciddiye alma", "ben önemliyim", "beni ben olduğum için seviyorlar" duygusunu verme.

Bu gereksinimler karşılanmadığı zaman çocuğa, "sen ve senin gereksinimlerin önemli değil, senin var ya da çok olmanın önemi yok" mesajı verilmiş olur. Bu mesajlar küçük çocuğa birbiri peşi sıra verilmeye başlanırsa, çocukta, "beni koruyacak kimse yok" duygusu derin düzeylerde oluşur. Bu gereksinimlerin karşılandığı en iyi ortam aile ortamıdır; belki de ailenin çocuk üzerindeki en büyük etkisi bu gereksinimlerin karşılanması ile ortaya çıkmaktadır. Çocuğun gereksinimlerinin karşılanmaması psikoloji alanında "çocuğun terk edilmesi" olarak bilinir ki, anne-baba yoksunluğunun olmadığı evlerde bile çocuğun terk edilmiş, ihmal edilmiş bir konumda olması söz konusu olabilmektedir (Cüceloğlu, 1992a, s. 116).

Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen çocuklar, büyük bir sevgi açlığı gösterirler (Yavuzer, 1989, s. 271).

Anne ve babanın varlıkları kadar çocuklarına birer sağlıklı örnek olmaları da önemlidir. Çünkü kişiliğin gelişimi ve karakterin oluşumunda temel özdeşim modelleri onlardır. Okul öncesi çocuğu anne babasının özellikleriyle değer yargılarını örnek olarak benimser, hareket, tutum, konuşma gibi davranışlarını taklit etmeye uğraşır. Anne ve babanın böylesine etkili bir model olması, çocuğun gelecekteki kişilik yapısını, duygu ve düşüncelerini doğrudan etkiler.

İlk çocukluk döneminde görülen en önemli gelişmelerden biri, kız çocuğunun anneye, erkek çocuğunun babaya olan hayranlığından kaynaklanan taklit ve kendini onlara özdeş tutma eğilimidir (Yavuzer, 1994, s. 23).

Çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi olarak tanımlanabilen ergenlik dönemindeki ergenin ise, sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve köprü evresini zorluğa uğramadan aşabilmesi, geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır. Ergenlik çağına gelen genç yaşadığı toplumda kendi görev ve statüsü hakkında açık seçik bir fikre sahip değildir. Kendisine yetişkin görev ve sorumlulukların verilmemesi ve statü belirsizliği ergeni mutsuz kılar. Ergenin davranışlarına rehberlik edecek değerleri kazanması ve sosyal yönden sorumlulukları öğrenmesi konusunda yardıma gereksinimi vardır. Bu gereksinimi karşılayan ve ergenin yaşamında etkin olan toplumsal kurum ailedir. Erkek ergenin, kişilik gelişimi ve çatışmasında rastlayacağı zorlukları karşılayabilecek güçte bir babaya; kız

ergenin de kendisine başarılı bir model oluşturacak örnek bir anneye gereksinimi vardır (Yavuzer, 1990, s. 130).

Sevgi, güven duygusuyla yetiştirilen ve başarılı bir disiplinin uygulandığı ortamda büyüyen, temel gereksinimleri karşılanan çocuk, mutlu ve sağlıklı bir ergen adaydır.

Yapılan açıklamalar doğrultusunda, bu araştırma da aile bütünlüğünden mahrum olmanın veya anne baba yoksunluğunun, bu yoksunluğu yaşayan çocukların benlik kavramlarına etkisi araştırılmıştır.

Problem Cümlesi:

Bu araştırmanın problem cümlesi; " anne baba yoksunluğunun, bu yoksunluğu yaşayan 9- 15 yaş grubundaki çocukların benlik kavramı üzerindeki etkisi (çeşitli değişkenler açısından) nedir ?" şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, anne-baba yoksunluğunun çocukların kendileri hakkındaki düşüncelerini nasıl etkilediğini bulmak ve genel bir değerlendirmeye ulaşmaktır.

Çalışma süresince şu sorulara cevap aranmıştır;

1. Anne-baba yoksunluğunu çeken yaşayan çocukların "anne baba yoksunluğunun türüne" göre:

- a. Anne babanın her ikisi de öldü
- b. Baba öldü anne yaşıyor
- c. Anne öldü baba yaşıyor
- d.. Anne baba ayrıldı (boşandı)

Benlik kavram düzeyleri arasında fark var mıdır?

2. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların benlik kavramı düzeyi " yoksunluktan sonra çocuğun yaşadığı ortama" göre farklılaşmakta mıdır?

3. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların benlik kavramı düzeyi, " yoksunluğun başladığı yaşa" göre farklılaşmakta mıdır?

4. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların ^L cinsiyetlerine" göre benlik kavramı düzeyleri arasında fark var mıdır?

5. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların " şu andaki yaşlarına" göre benlik kavramı düzeylerinde fark var mıdır?

6. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların " geldikleri yerleşim yerlerine" göre benlik kavramı düzeyleri arasında fark var mıdır?

7. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların “öğrenim gördükleri sınıf düzeyine" göre benlik kavramı düzeyleri arasında fark var mıdır?

8. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların " sınıfta kalıp kalmadıklarına" göre benlik kavramı düzeyleri arasında fark var mıdır?

9. Anne-baba yoksunluğu çeken çocukların " başarı düzeyine" göre benlik kavramı düzeylerinde fark var mıdır?

10. Anne baba yoksunluğu çeken çocukların" kardeş sayısına" göre benlik kavramı düzeyleri arasında fark var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, anne-baba bağımlılığının 18 yaşın üzerinde de devam ettiği ülkemizde, anne-baba yoksunluğunun getireceği etkilerin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Ayrıca Türkiye'de ve yabancı ülkelerde yapılan araştırmalarda anne-baba yoksunluğunun etkileri ile ilgili çok farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Araştırmayla elde edilecek bulgular bu bakımdan önemlidir.

Araştırmanın çalışma alanlarından biri de yetiştirme yurtlarıdır. Yetiştirme yurtlarında kalan anne-babasız çocuklarda, anne-babalarından birinin yanında veya akrabalarının yanında kalan anne-babasız çocukların karşılaştırılması ve yetiştirme yurtlarının değerlendirilmesi bakımlarından önem taşımaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların ve bulgular doğrultusunda geliştirilen önerilerin, anne babalara ve bu alanda çalışan öğretmen ve danışmanlara faydalı olacağı umulmaktadır.-

Varsayımlar

Bu araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir:

1. Araştırmada kullanılan "Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği"nin çocukların benlik kavramı düzeylerinin belirlenmesinde yeterli olabileceği,
2. Çocukların ölçeğe verecek oldukları cevapların doğru ve güvenilir olacağı,
3. Seçilen örneklemin evreni temsil kabiliyetine sahip olduğu varsayılmıştır,

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Anne-baba yoksunluğu olan 9-15 yaş grubu çocuklar ile sınırlıdır.
2. Ulaşılabilen çalışma evreni ile sınırlıdır.
3. Sosyal bilimlerle ilgili olarak yapılan alan araştırmalarında; insan unsuru ve bilgi toplama araçlarından kaynaklanan sınırlılıklar ve verilerin işlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntemlerle ilgili sınırlılıklar bu araştırma için de geçerlidir.

Tanımlar

Benlik Kavramı : Bireyin kendi kişiliğine ilişkin kanaatlerinin toplamı ve bireyin kendi kendini tanıma ve değerlendirme biçimidir(Köknel, 1984, s. 77)

Yoksunluk : Bu araştırmada yoksunluk kavramı; anne babadan her ikisinin veya birinin ölüm nedeniyle veya ayrılma nedeniyle çocuğun anne veya babadan, veya her ikisinden yoksun olmasını ifade eder.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar : Beden, ruh veya ahlak gelişimleri veya kişisel güvenlikleri tehlikede olan anne veya babasız, anne ve babasız, anne veya babası veya her ikisi de belli olmayan, anne veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen çocuklarla, anne babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeler kullanma gibi sosyal tehlike ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başı boşluğa sürüklenen çocukları ifade eder.

Koruyucu Aile: Kendi ailesi yanında gerekli bakım ve eğitimi görmeyen çocuğa, evlatlık bağı olmaksızın, geçici bir süre için bakıp, eğiten aile(Konanç, 1989, s. 18)

BÖLÜM II

İLGİLİ KAYNAKLAR

A. ÇOCUĞUN GELİŞİMİNDE AİLENİN ÖNEMİ

Bu başlık altında konu; "annenin önemi ve anne yoksunluğunun etkileri, babanın önemi ve baba yoksunluğunun etkileri, ailenin dağılmasının çocuklar üzerindeki etkileri ve kurumlardaki çocuklar" alt başlıkları halinde incelenmiş ve araştırmalara yer verilmiştir.

1. Annenin Önemi ve Anne Yoksunluğunun Etkileri

Çeşitli araştırmacılar, yaşamın ilk yıllarından itibaren anne bebek arasındaki ilişkinin çok önemli olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Bebek için başlangıçta varolma, yaşama gibi temel ihtiyaçlar ağır basar. Bebek çevresi ile pek ilgilenmez. Onun için açlığın giderilmesi ve fiziki rahatlığı, bakımı büyük önem taşır. Bu nedenle bebek için "bakım ve korunma ihtiyacı" ağır basar ki bu insanların temel gereksinimi olan sevginin bir boyutudur. Sevginin bu basamağı iki-üç ay sürer. Bebek üç ile altı aylık olduğu zaman, annesinin sadece süt veren, karnını doyuran, rahatını sağlayan bir kişi olarak değil, farklı bir kişi olduğunun farkına varır (Özgüven, 1997, s.45). Anneye bakmaya, ona yönelip takip etmeye, dokunmaya başlar. Bu aylardan sonra bebeğin anneye olan bağlılığı güçlenir ve 12- 18 aylan arasında en güçlü halini alır (Hortaçsu, 1991, s.50).

Anne sevgisi, çocuğun gereksinimlerinin koşulsuz karşılandığı bir sevgi türüdür. Çocuk annenin tutumuna bağlı olarak "sevildiğinin" farkına varır, koşulsuz olarak sevildiğini öğrenir (Özgüven, 1997, s.46).

Her çocuk meşru narsis gereksinimi; anne tarafından görülmek, anlaşılmak, ciddiye alınmak ve saygı duyulmak gereksinimini hisseder. Çocuk yaşamının ilk yılında anneyi yönlendirebilmek, onu kullanmak, onda kendini görebilmek zorundadır (Mitler, 1994, s. 50).

Bebeğin karnının doyurulması, altının değiştirilmesi, soğuktan korunması gibi temel gereksinimlerinin karşılanması onun yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olduğu kadar, çevreye karşı güven duygusunun gelişmesi için de gereklidir. Erickson'a göre, kişi değişik devrelerden geçer ve her devrenin başarılmaması gereken bir amacı vardır. Her devrede amaca ulaşp ulaşamamanın daha sonraki devrelerdeki başarıyı etkilemesi beklenir (Hortaçsu, 1991, s.38). İlk devre olan "bebeklik devresi"nin amacı, bebeğin temel güven duygusunu kazanmasıdır (Gander ve Gardiner, 1995, s.218-219). Çocuğun güven duygusunun gelişmesi onun yaşamında en önemli rolü oynayan annesiyle olan ilişkisinin türüne bağlıdır. Çocuk annesinin kendisini bırakıp gitmeyeceğine ve annesinin kendisine önem verdiğine inanırsa güven duygusu doğal olarak gelişir. Bu ilişkinin gelişiminde bebek ve anne arasında fiziksel temas bulunması ve annenin çocuğunun duygu ve davranışlarına duyarlılık göstermesinin önemli rolleri vardır. Çocuğu normal yöntemlerle sevip okşamanın, rahatlatmanın, onun isteklerini karşılamamanın ve olanaklar el verdiğince çocuğu bekletip üzmeden yapmanın güvenli bir anne çocuk ilişkisinin kurulması açısından yararı vardır. Bebeğin annesine olan bağımlılığının güvenli olması, onun bağımsız davranışlarda bulunabilmesine yardımcı olur (Hortaçsu, 1991, s.58). Anneyle sıcak, sevecen ve güven verici bir ilişki yaşayan çocuğun, kuramsal olarak yaşamı boyu diğer insanlarla da benzer nitelikte ilişkiler kurabilmesi beklenir (Geçtan, 1990, s.28).

Güvenli bağlanma geliştiren bebeklerle, aynı çocuklara üç buçuk yaşındayken yöneltilen toplumsal, çekici, meraklı, liderliğe eğilimli ve çevresindekilerle etkin biçimde ilgili gibi betimlemeler arasında bir ilişki bulunmuş olur. Matas ve arkadaşları, bebekliklerinde güvenli bağlanan çocukların iki yaşında, güvensiz yaşatlarından daha mutlu, daha istekli ve sorun çözmede daha sebatlı olduğunu buldular. Aynı çocuklar beş yaşındayken öğretmenleri tarafından becerikli, meraklı, emin ve kendine güvenli olarak betimlendiler (Gander ve Gardiner, 1995, s.216).

5 - 10 ayı kapsayan "Özel bağımlılık" devresinde çocuk kendisine bakan kimseye, çoğunlukla anneye özel bir bağımlılık geliştirir. 10 - 24 dört aylar arasında çocuk diğer kimselere, anneye olduğu kadar kuvvetli olmasa da bağımlılık geliştirmeye başlar. Baba, büyükanne, bakıcı kadın, abla, abi gibi kimseler çocuğun bağlandığı kimseler arasına girer. Fakat bu kimseler annenin yerini olamazlar, çocuk en kuvvetli bağıını, ikinci aşamada

annesiyile kurmuştur ve anneye bağıllık bu aşamada da kuvvetini kaybetmez (Cüceloğlu, 1991, s. 356).

Harlow'un şempanze yavruları üzerinde yaptığı araştırmalarda, erken, yaşta annesinden ve diğer şempanzelerden ayrılarak yalıtılmış bir ortamda yetişen şempanze yavrularının, yetişkin duruma gelince son derece yetersiz davranışlarda bulundukları ortaya çıkmıştır. Şempanzelerde anneden ayrı kalınan ilk ayların etkisi büyük olmuş ve şempanzenin yaşamında her zaman kendini göstermiştir. Çocuğun içinde yaşadığı aile ortamlarını inceleyen Ainsworth adlı psikolog, şempanzelerde gözlenen bulgulara son derece benzer süreçlerin insan bebekleri için de geçerli olduğu sonucuna varmıştır (Cüceloğlu, 1991, s.356).

Harlow fiziksel temasın anne-bebek bağıllığının kurulmasında önemini göstermiştir. Sonraki araştırmalar, fiziksel temasın bağıllığın kurulmasında önemli olmakla birlikte, tek ve en önemli etmen olmadığını göstermiştir. Bu araştırmalar karşılıklı etkileşim üzerinde durmuşlardır. Kuzuların tel örgü arkasından görüp dokunamadıkları bir koyuna, hatta dokununca ses çıkaran bir çöp kutusuna bile bağlandıkları görülmüştür. Başka bir deyişle, bağıllık ilişkisinin kurulmasında en önemli etmen, yavrunun, karşısındaki canlı veya cansız varlıktan davranışlarına bir tür tepki alması, yani karşılıklı etkileşim içinde olmasıdır. Doğal bir ortamda böyle bir etkileşim tabii ki anne ile olmaktadır. Annenin bebeğe fiziksel temas yanında, duyarlılık göstermesi de önemlidir (Hortaçsu, 1991, s.47).

Çocuğun annesine bağlanmasının yanı sıra, annenin de çocuğa bağlanması ve onun gereksinimlerini algılayabilme ve doyurabilme yetileri gelişir, böylelikle normalde karşılıklı doyum sağlayan bir ilişki vardır. Bu ilişki çocuğun biyopsikososyal gelişiminde son derece önemlidir. Bu ilişkinin uzun süre kesilmesi önemli gelişme kusurları ve ruhsal sorunlar doğurabilir (Öztürk, 1995, s. 433).

Bowlby yaşamın ilk üç yılında çocukla anne arasındaki ilişkinin uzun süreyle bozulmasının çocuğun kişiliği üzerinde olumsuz etkiler bırakacağını belirterek, annenin bebeğin uyumunda birinci ve en önemli kişi olduğunu savunmuştur.

Çocuğun gelişiminde annenin önemini vurgulayan Spitz'e göre ilk yılda anne-bebek arasında oluşan duygusal ilişkiler gelişmenin temelini oluşturur (Güngörmüş, 1986, s.5-6).

Yirmibeş anne üzerinde yaptığı araştırmada Behrens, çocuk yetişmesi üzerinde, annenin "karakter sağlamlığı" ile "anne-çocuk etkileşiminin" belli çocuk yetiştirme uygulama ve tekniklerinden daha önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Coleman, Kris ve Provance, annesinden büyük sevgi gören, okşanan bir çocuğun, bu nimetlerden yararlanmayan bir başka çocuktan büsbütün değişik davranışlara sahip olacağını belirtmektedir (Jersild, 1978, s. 218).

Kornadt, Japonlarda saldırganlığa az rastlanmasını çocukla anne arasında "söze dökülmeden aktarılan güçlü ve duygusal bir birliktelik ile büyük bir olasılıkla güçlü bir empatinin" kurulmuş olmasıyla açıklamaktadır (Kağıtçıbaşı, 1993, s.79).

Anne-Çocuk ilişkisinin duygusal açıdan olumlu yaklaşımının (sıcak, ilgili, esnek ve sevgi gösterisi olan), çocuğun zihinsel davranışlarını etkilediği de gösterilmiştir. Anneleri ile olumlu ilişkileri olan çocukların, daha zor işler seçtikleri ve problem çözmekte daha girişken oldukları görülmüştür. Ayrıca, annelerin cinsiyet rolleri ile ilgili görüşlerinin de, çocuğun zihinsel başarısını etkilediği anlaşılmıştır. Çocukların kesin biçiminde cinsiyetlerine uygun davranmalarını beklemeyen annelerin kız çocukları ile daha çok oynadıkları ve böyle annelerin çocuklarının zeka testlerinde daha başarılı oldukları görülmüştür (Hortaçsu, 1991, s.67-68).

Benedek, anne-çocuk arasındaki bağı "duygusal ortak yaşama" terimiyle tanımlarken; bunun tam aksini "anne yoksunluğu" kavramı ile tanımlar. Bu en genel anlamda çocuk için anne veya anne yerine geçecek kimsenin olmaması demektir (Ekşi, 1990, s. 24).

Anne ile bebeğin yakınlığı ve uyuşması kadar, aralarındaki ilişkinin sürekli oluşu da önemlidir. Genellikle ilk 3 yaşta çocuk annesinin geçici ayrılışına birkaç hafta dayanabilir. 4 - 5 yaş çocukları tanıdık bir kimse yanında, ana ayrılığına bir iki ay süreyle katlanabilirler. Bu ayrılık kalıcı bir iz bırakmaz. Ancak çocukların tepkileri anne ile

ilişkinin sıcaklığına, yanında kalacağı kimseyle önceden iyi ilişkisinin olup olmayışına göre değişiklik gösterir (Yörükoğlu, 1992, s. 43).

Anne ayrılığı konusunda yapılan çalışmaların sonucunda, pek çok psikiyatrik hastalığın çocuklukta anneden ayrılığa bağlı olarak meydana geldiği görüşü hakim olmuştur (Ekşi, 1990, s.25). Anne-babanın uzun süreli yokluğu çocuk tarafından onların artık var olmadığı şeklinde yorumlanır ve anne-babanın var olmayışı kavramı da büyük bir endişeye yol açacağı için ayrılıklar, çocuğu daima korkutur. Böylece ister kısa, ister uzun süreli ayrılıklar çocukta köklü bir endişe duygusu yaşatır (Saik, 1993, s.34-35).

Bu alanda ilk araştırma yapanlardan Ribble, ilk olarak anne temasından yoksun çocuklarda ilgisizlik, iştahsızlık, uyarılabilme yeteneğinde azalma, solukluk, düzensiz solunum, mide-barsak bozuklukları gibi tabloların ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Spitz altı aydan sonra bebeklerin annelerinden birden ayrılmaları ile ortaya çıkan ruhsal hastalığı "bebeklik depresyonu" olarak tanımlanmıştır. Anneden ya da anne yerine geçen yetiştikenden birden ayrılan ve bakım evlerine verilen çocuklardan bazıları önce çok şiddetli ve uzun süreli ağlamalarla tepki gösterirler. Ağlamaları dindirilemez. Sustuklarında yüzlerinde yorgun ve küskün bir ifade belirir (protesto dönemi). Yeme giderek azalır, kilo kaybı başlar, fiziki gelişme durur, kusma ve ishaller olur. İki-üç hafta sonra bir durgunluk başlar; küsme ve üzüntülü görünüm belirgindir (depresyon dönemi), ikinci aydan sonra ise duygusal tepkileri azalır ve küntleşir. Çevreye ilgisiz kalır (İçe kapanım dönemi). Anne üç ay içinde dönerse bebek giderek eski halini alır. Üç ayı geçerse geriye dönüş iyileşme olmaz. Giderek hospitalizm "yuva hastalığı" yerleşir (Öztürk, 1995, S.434).

Bebeklik depresyonu kısa süreli bir anne ayrılığının sonucu iken, hospitalizm sürekli anne yoksunluğunun ortaya çıkardığı ruhsal bozukluktur ve etkileri kalıcı olmaktadır (Ekşi, 1990, s. 26).

Ülkemizde yetiştirme yurtlarından birinde, 0 - 4 yaş grubundaki 151 çocuk üzerinde yapılan inceleme ve gözlemler sonucunda; bu çocukların yaşına uygun boyda ancak dokuz çocuk, yaşına uygun ağırlıkta ise yalnız ondört çocuk vardı. Geri kalanlar, ağır gelişme geriliği, beslenme bozukluğu gösteriyorlardı. Hepsinin yürümesi gereken 94

çocuktan yansıdan azı yürüyebiliyordu. İki çocuk dışında cümle kurabilen yoktu. Bu gözlemler, çocukların annenin sağladığı sıcak ilgi ve bakım olmadan, ne bedence ne de ruhça sağlıklı olarak gelişemeyeceklerini gösterir (Yörükoğlu, 1992, s.48).

Uzun süre kurumlarda kalarak normal anne-çocuk ilişkisi kuramayan çocukların gösterdiği bozukluğun kökeninde, sosyal ilişki kuramama yatar. Bunlar öteki kişilerle olumlu duygusal bağ kuramamış, sevmeye ve dostluk yeteneği gösterememişlerdir. Bu çocukların kişiler arası ilişkilerinde yüzeysellik, düşmanca ve sosyal olmayan davranışlar belirgindir. Çünkü çocukluk döneminde anne-çocuk ilişkileri yönünden doyurulamamış olan bu çocuklarda ruhsal yapı içinde ahlak, vicdan, başkasına ve kurulu düzene sevgi saygı gelişmemiştir (Ekşi, 1990, s. 27).

Yavuzer'in "Suçlu Çocuklar" üzerinde yaptığı araştırmada elde edilen sonuçlara göre, suçlu deneklerin aile yapıları incelendiğinde % 22' sinin parçalanmış aileden geldikleri görülmüştür. Memleketimizde ki parçalanmış veya eksik aile oranının % 8 olduğu düşünülürse, suçlu deney grubundan elde edilen yüzdenin, bu oranın üç kat üzerinde olduğu dikkat çeker. Bunun yanında suçlu deneklerden %47.6'sının çeşitli nedenlerle anne babalarından ayrı kaldıkları saptanmıştır. Bu da "ilk beş sene içinde özellikle anneden ayrı kalmanın suçlu karakter yapısının oluşumunda en büyük etken olacağını" savunan Bowlby'nin savını doğrulamaktadır (Yavuzer, 1980, s. 273).

Ancak anneden ayrılıkların tümü gerçekten bu denli kötü etkili olur mu? Yetiştirme yurtlarına yatırılan çocuklar bu kadar travmatik tablolar yaratır mı? Rutter anneden ayrılıkların etkisini biraz fazla abartılmış olduğunu savunur; ona göre çocuk için özellikle hangi ayrılıkların önemli olduğudur. Ayrılık derken hep önce anneden ayrılma akla gelirse de, önemli olan çocuğun bağlandığı, kendisi için önemli olan kişiden ayrılığıdır (Ekşi, 1990, s. 27-28). Rutter önemli olan kişi ile ilişkinin sarsılmasının ve zedelenmesinin olumsuz sonuçlara yol açtığı yargısına varmıştır. Herhangi bir nedenle, doğal aileden ayrı kalıp, başka bir aile yanına yerleştirilen bebeklerin, bir yetimhaneye verilenlerden çok daha az sarsıldığı, aile içi huzursuzluk ve uyumsuzluğun ise çocukları boşanma kadar etkilediği görülmüştür. Özellikle toplum dışı davranış (hırsızlık, evden kaçma gibi) ve davranış bozukluklarının, ayrılıktan çok, ilişkinin bozulmasından etkilendiği bulunmuştur (Hortaçsu, 1991, s. 55).

"Yetiştirme yurtlarındaki çocuklarda gerek duygusal ve mental gelişme geriliğinin, gerek konuşma dilinin iyi gelişmemesinin nedeni, pek çok bakıcının işe karışmış olması, tek bir insanla duygusal ilişkinin kurulamamış olmasından" denilmektedir (Ekşi, 1990, s. 28).

Bebek iken annelerinden ayrılıp yetiştirme yurtlarında yaşamak zorunda kalan çocukların 4 - 6 yaşlarında yerleştirildikleri yeni aileleri ile ilişkili kurabildikleri görülmüştür (Hortaçsu, 1991, s.56).

Bebek için gerekli olan, anne ya da onun yerini tutan bir kimseyle sıcak ve sürekli bir ilişki içinde olmaktır. Anne yerine geçen bir insan çocuğun bakımını sevgiyle üstlenmişse annelerini çok erken yaşta yitiren çocukların bile normal çocuklar gibi geliştikleri savunulmaktadır. Önemli olan sevecen, ilgili ve verici bir kimsenin varlığıdır (Yörükoğlu, 1992, s.43).

2. Babanın Önemi ve Baba Yoksunluğunun Etkileri

Uzun yıllar çocuğun ruhsal gelişiminde "babanın önemine" yeterince önem verildiği pek söylenemez. Babanın varlığı ve etkisi hep dolaylı olarak incelenmiş, dikkatler hep "anne-çocuk" üzerinde yoğunlaşmıştır (Ekşi, 1990, s. 33).

Kuşkusuz çocuksal yaşamın başlangıcında anne en büyük rolü oynar. Ancak, çok geçmeden baba da annenin yanında olabildiğine önemli ve önemi giderek artan bir rol oynamaya başlar (Zulliger, 1991, s. 52).

Parke, bu görüşün yaygınlaşmasında Freud ve Bowlby'nin çalışmalarının etkili olduğu görüşündedir. Freud, annenin bebekle olan ilişkisinin, bebeğin daha sonraki kişiliğini ve sosyal ilişkilerini büyük ölçüde biçimlendirdiğini savunurken, babanın çocukluğun daha sonraki aşamalarında etkili olduğunu belirtir. Bowlby ise anne yoksunluğunu gelişimle ilişkili sorunların kaynağı olarak görürken, babanın daha çok anneyi destekleyici bir rolü olduğunu söylemektedir (Güngörmüş, 1986, s.7).

Genellikle babalar annelere oranla daha az süreyle çocuklarıyla birlikte olmaktadır. Yapılan araştırmalarda bebeklik döneminde babanın bir gün içinde

çocuğuyla birlikte olduğu sürenin bir dakika ile bir saat arasında değiştiği, çocuğun yaşının artmasına paralel olarak bu sürenin de arttığı ortaya konulmuştur. Ancak babanın çocuğu ile birlikte olduğu sürenin az olmasından yola çıkarak, babanın çocuk üzerindeki etkisinin de az olacağı sonucuna varmak hatalı olur. Önemli olan beraber olunan süre içinde ilişkinin niteliğidir (Güngörmüş, 1997, s. 243).

Bebekler anne-babanın her ikisinden de ayrılmaktan sıkıntı duyar, ikisinden birinin varlığı halinde rahatlar. Bebekler huzursuz oldukları zaman, rahatlamak için anne babadan kendilerine yanıt verebilecek kim ise ona dönerler. İlk 12 ve 18 aylık bebeklerin seçim yapmaları mümkünse annelerini yeğledikleri, fakat bununla beraber eğer babalar bebeğin bakımını öncelikli üstlenmiş iseler, bebeğin tercihinin daha değişik olması beklenir (Ekşi, 1990, s. 34).

Baba-bebek ilişkisini ilk kez inceleyen Schaffer ve Emerson 9 ay dolaylarında ki bebeklerin babaya oranla anneden ayrılmaya daha fazla tepki gösterdiklerini (Ekşi, 1990, s.33), 18 ay dolaylarında bebeklerin çoğunun her iki ebeveynden de ayrılığa tepki gösterdiklerini ortaya koymuştur (Güngörmüş, 1986, s.8).

Babaların çocuklarına olan bağlarının ilk dönemde annelerinkine benzediği, fakat doğumdan birkaç ay sonra, babaların annelerden farklı bir rol üstlendikleri saptanmıştır. Annelerin bebekleriyle daha fazla konuştukları ve sakin bir etkileşime girdikleri görölrken, babaların ise daha çok çocuklarıyla fiziksel boğuşma davranışına girdikleri ve oyun oynadıkları gözlemlenmiştir (Davaslıgil, 1997, s. 17). Bunun bir sonucu olarak yaşamın ikinci yılında, erkek çocuklar babalarını tercih etmeye başlarlar (Güngörmüş, 1986, s. 9).

Yaşla artan ölçülerde çocuklar babanın sevgisine, onun otoritesine ve yönlendiriciliğine daha çok gereksinim duyarlar. Annenin işlevi çocuğu yaşamda güvenli kılmaktır. Babanın ki ise onun öğretmeni olmak, ona içinde doğup büyüdüğu toplumu sorunlarıyla başa çıkabilmesinin yollarını göstermektir (Özgüven, 1997, s. 54). Anne kucağının sıcak ve emin koruyuculuğuna ne kadar gereksinimi varsa, onu yaşamın daha dinamik ve atılgan yönlerine hazırlanması için babanın varlığına ihtiyaçı vardır. Baba ile

olan ilişkisi onu daha bağımsız ve kendinden emin bir insan haline getirir (Cüceloğlu, 1992a, s. 100).

Çocuğun gözünde ise baba her şeyin ölçütü sayılır; tüm söylediklerine ve yaptıklarına bir süre hiç kuşku yöneltilemez, sarsılmayan kutsal nesneler sayılır bunlar. Baba sevilen, değer verilen, çoklukla kendisinden korkulan, erişilemez bir gözle bakılıp, çelişik duygulara konu yapılan (hem babasını sever, hem ondan nefret eder çocuk) bir örnektir; bu örneğe yaslanan çocuğun vicdansal gelişimi daha ileri bir aşamaya ulaşır. Çocuğun bilinci açısından baba, bu çelişik duygusal yerini bazen erinlik döneminin kapanmasına kadar sürdürür; özellikle kızlarda bu duruma sık rastlanır. Babayı eleştiri erkek çocuklarda, kızlardan çok önce başlarsa da baba, erkek çocukların erken çocukluk döneminde vicdan oluşumu bakımından kesin önem taşır (Zulliger, 1991, s. 53).

Anne-babalar çocukların sosyal ve emosyonel gelişimi üzerinde doğrudan etkilidir ve çocuklar için birer uyarı kaynaklarıdır. İlk özdeşim modelleridir (Ekşi, 1990, s.34). Okul öncesi dönemde kız çocuk anneye, erkek çocuk babaya hayranlığından dolayı babayı taklit eder ve kendisini onunla özdeş tutarak cinsel rollerini kazanırlar (Aktaş, 1993, s.309).

Çocuklar, 3 yaş dolaylarında, cinsiyetin insanların kalıcı ve değişmez bir özelliği olduğunu öğrenirler. Bunu öğrenen çocuk, cinsiyetine uygun davranış ve beklentileri de öğrenir ve kendi cinsel benliğini büyük ölçüde benimser. Çocuğun psikolojik cinsiyetini büyük ölçüde anne babalar belirler. Johnson'a göre, bu konuda babalar annelerden daha etkili olmaktadır. Anne, özellikle çocuk küçükken her iki cins çocuğa da aynı davranırken, babalar kız ve erkek çocuklara farklı davranmaktadır. Erkek çocuklarını daha güçlü ve dayanıklı bulmakta, hareketli oyunlarını teşvik edip, bebekle oynamalarına olumsuz tepki göstermekte, onlara daha katı, yönlendirici, daha az şefkatli davranmakta ve kız çocuklarına kıyasla daha çok ödül ve ceza vermektedir (Hortaçsu, 1991⁷ s. 69-70). Bu durumda, çocuğun cinsel kimliğini kazanmasında babanın daha önemli olduğu savunulmaktadır.

Biller, Drake ve Mcdougall'ın çalışmalarında babası olan erkek çocukların, babası olmayanlardan daha fazla maskülen davranışlara sahip olduğu, ancak babanın yerine geçebilecek bir modelin bulunduğu durumlarda bu etkinin azaldığı, fakat maskülen

davranışların gelişiminde babanın bulunmasının erkek kardeşin bulunmasından daha önemli olduğu görülmüştür (Aktaş, 1995, s. 309).

Baba yoksunluğunun yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkması, erkek çocukları ciddi bir şekilde etkilemektedir. Babası olan ve olmayan erkek çocuklar karşılaştırıldıklarında, babasız çocukların diğerlerine oranla daha bağımlı, daha az saldırgan, akran ilişkilerinde daha zayıf oldukları, ahlaki yargı yönünden daha az gelişmiş oldukları, okul başarılarının düşük olduğu ve daha az maskülen kimliğe sahip oldukları görülmüştür (Güngörmüş, 1997, s.247).

Babanın çocuğun zihinsel gelişimi üzerinde de etkisi önemlidir. Zihinsel gelişimde katılım önemli bir rol oynamakla birlikte, çevrenin etkisi de göz ardı edilemez. Uyarıcı bir çevreden yoksun olan çocuğun, doğal olarak zihinsel gelişimi de yavaş olacaktır. Bu noktada baba, uyarıcı bir çevre sağlaması nedeniyle önemli bir etkiye sahiptir. Babalar annelere oranla çocuklarını daha bağımsız davranmaya ve çevreyi keşfetmeye cesaretlendirilirler ki bu durumdan çocuğun zekasını olumlu yönde etkiler (Aktaş, 1993, s. 310). Parke, babanın genellikle bir oyun arkadaşı olarak, annenin de konuşarak, okuyarak bebeği uyardığına dikkati çeker.

Babanın bakım ve ilgisi ile özellikle erkek çocuğun zeka gelişimi arasında olumlu yönde bir ilişki varken, babanın kısıtlayıcı oluşu ile çocuğun zeka gelişimi arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmuştur (Güngörmüş, 1997, s. 246).

Svanum ve arkadaşları 6-11 yaşlarında 5493'ü parçalanmamış aileden, 616'sı da babası olmayan ailelerden gelen toplam 6109 çocuğu incelemişler, babasız çocukların zeka testi sonuçlarını anlamlı derecede düşük bulmuşlardır (Ekşi, 1990, s. 35).

Başka bazı araştırmacılar, erkek çocuklarda suça yönelme ile baba figürünün yokluğu arasında yeter derecede anlamlı ve açık bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda babanın evden uzak olması gibi, evde bulunduğu halde zayıf ve etkisiz kalması da önemli bir rol oynar. Bu olgu, yalnızca babanın fiziksel varlığının yeterli olmadığını göstermektedir (Salk, 1993, s. 47).

Orta sınıf Amerikalı ailelerden gelme delikanlılar üzerinde yaptığı incelemede Branferbrenner şu sonuca varmıştır. Anne-babaları uzun süre evden uzak kalan çocuklar, sorumluluk ve önderlik özellikleri yönünden öteki çocuklara göre önemli bir ölçüde daha düşük düzeydedirler. Bu yaş grubundakiler üzerinde yaptığı buna benzer birkaç araştırmayı gözden geçiren Branferbrenner, çocukların özellikle erkek çocukların babaların sürekli yokluğundan belirli biçimde etkilendiği sonucuna vardı. Bu çocuklar tutku yönünden yetersiz olmakta, her şeyden hemen kıvanç duymak istemekte, kendilerini yeterli bulmamakta, akranlarını izlemekte ve eski yanlışlarını yinelemektedirler (James ve Jongeward 1993, s. 168-170).

Baba yoksunluğunun ortaya çıktığı yaş da çocuğun ve gencin gelişimini etkileyen önemli faktörlerden biridir. Hetherington, 9 - 12 yaşlar arasındaki beyaz ve zenci çocukları üç gruba ayırarak incelemiştir; Baba var, baba 4 yaşındayken ya da daha önce yok; baba 6 yaşından sonra yok. Babası olmayan iki erkek çocuk grubu babası olanlardan daha fazla yaşlılarına tabi olmuştur. Babası olan ve babaları 6 yaşına kadar var olan erkek çocuklarda daha yüksek düzeyde saldırganlık görülmüştür.

Blanchard ve Biller araştırmalarında kırkdört üçüncü sınıf erkek çocuğu dört eşit gruba bölmüşlerdir:

- * Baba erkenden yok (5 yaşından önce),
- * Baba daha sonra yok (5 yaşından sonra),
- * Baba çok az var (Haftada altı saatten az),
- * Baba çok sık var (Günde iki saatten fazla).

Akademik başarı ve sınıf derecesi ölçüldüğünde babanın çok sık var olduğu grubdaki erkek çocuklar diğer grubdakilerden daha iyi başarı gösterdiler (Ganden ve Gardiner, 1995, s. 446-447).

Baba yoksunluğunun nedeni, süresi, çocuğun yaşı ve cinsiyeti, çocuğun yapısal özellikleri, annenin eşinin yokluğuna gösterdiği tepki, anne-çocuk etkileşiminin niteliği, ailenin sosyo-ekonomik durumunda meydana gelen değişim, baba yerine geçen başka

insanların varlığı gibi çeşitli etkenler, çocuğun baba yokluğundan farklı etkilenmesine yol açmaktadır (Ekşi, 1990, s. 37).

Anne-Baba yoksunluğunun nedenlerinden biri olan boşanma gereği yoksunluk ise çocukları daha farklı etkilemektedir.

3. Ailenin Dağılmasının Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Ailenin bütünlüğü ve etkinliği, ebeveynlerden birinin ölüm ya da boşanma yoluyla kaybından dolayı sarsılabilir. Ailenin başına gelebilecek en büyük iki felaket ölüm ve boşanmadır (Orvin, 1997, s. 8).

Anne-babanın ölümü, her insan için çok üzücü ve etkileyici bir olaydır. Hangi yaşta olursa olsun her çocuk için anne ya da baba ölümü yerine konulamaz bir kayıptır, hele anne ya da babanın sevgi ve korumasına ihtiyaç duyan bir çocuk için olay daha da etkileyici olur (Saik, 1993, s. 231).

Çocuk 7 - 8 yaşma kadar ben-merkezli bir algılama ve düşünme mekanizmasına sahiptir; çevresinde olup biten her şeyin kendisi için olduğunu ya da kendisinin bu olaylara neden olduğunu düşünür. Değişik nedenlerden anne ya da babasından ayrılan çocuk kendini terk edilmiş hisseder, daha da kötüsü, iyi bir çocuk olsaydı anne ya da babasının gitmeyeceğini, gittiklerine göre demek ki kendinin temelde kötü bir yaratık olduğuna inanır. Bu inanç çocuğu kendinden utanmaya, utanca boğulmaya götürür. Çocuğun bu tür düşüncesi, ölüm nedeniyle kendinden ayrılan anne babası için bile geçerlidir (Cüceloğlu, 1992a, s. 101).

Anne babalarından biri ölmüş çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma sonucu, problemin duygusal ve zihinsel olmak üzere iki yönlü olduğunu ortaya koymuştur. Çocuğun yaşamında önemli yer tutan sevgi objesini yitirmesi, duygusal şoka yol açar. Bunu daha karmaşık hale getiren, çocuğun ölümün niteliğini anlayamamasıdır. Çocuk ebeveyninin ölümünü düşünürken, hataları, saldırgan davranışları aklına gelebilir. Sonuçta onda suçluluk duyguları oluşabilir.

Çocuğun duygusal tepkileri, gelişim düzeyine, ölen ebeveyn ile olan ilişkilerine, ölüm koşullarına ve ailenin tepkisine bağlı olarak farklılık gösterir. Çocuk iki şekilde tepki gösterebilir:

* Terk edilmiş olma duygusu,

* Suçluluk duygusu.

Terk edilmiş olma duygusu çocukta uyumsuzluk, yalnızlık, boşluk duygulan oluşturur. Gizli suçluluk duygulan, çok güç dışa vurulur. Çocukta sürekli cezalandırılacağına dair endişe vardır. Bu durum, gece korkusu ve kâbuslara sebep olabilir.

Bu konuda yapılan araştırma ve bulgularına göre, vakaların % 13'ünde aşırı ağlama, % 35'inde üzgün ve mutsuz görünme, diğerlerinde gülme, taşkınlık, gerileme davranışlarıyla, aşırı yemek yeme, dışkı kaçırma ve mastürbasyon saptanmıştır (Yavuzer, 1994, s. 54-55).

McCord ve arkadaşları eğer erkek çocuklar, 6 - 12 yaşlarında iken babalarını yitirmişlerse, ya da babanın ölümü nedeniyle anne çocuğu reddedici bir tutum almışsa, feminen-saldırgan davranış gösterdiklerini belirtmişlerdir (Güngörmüş, 1986, s. 12).

Ölen ebeveynin cinsiyetine göre çocuğun tepkileri değişebilir. Çocukla aynı cinsiyetteki ebeveynin öldüğü vakalarda, suçluluk duygusu daha belirgindir. Depresif belirtiler veya savunma amaçlı davranış bozuklukları görülebilir.

Aynı cinsteki ebeveynin ölmesi ile cinsel özdeşim sorunları ortaya çıkabilir (Yavuzer, 1994, s. 55).

Ancak, bazen ölüm nedeniyle olan anne-baba yoksunluğu, boşanma nedeniyle olan anne-baba yoksunluğu kadar çocuğu etkilememektedir. Boşanma aileyi yok eder. Yani, boşanma ailenin parçalanışının resmi olarak onaylanmasıdır (Orvin, 1997, s. 10).

Boşanmanın çocuk üzerinde zararlı denebilecek etkileri olur. Eğer boşanma iyi yürümeyen bir evliliğin sonucu ise, zaten bu evliliğin boşanmaya kadar geçen sürede çocuğa zararları olmuştur. Boşanmaya doğru giden evliliklerde en büyük zarar haşinlik, sertlik ve öç duygusundan kaynaklanır. "Zarar görmüş eş" olan taraf, öfkesi ile baş etmekte

zorlanabilir. Buradaki tehlike, zarar gören tarafa çocuğun da artık ulaşamamasıdır. Çocuk üstünde boşanmanın zararı, boşanma eyleminden çok anne-babayı içine alan yoğun duygusal çalkantı ile gelir. Çünkü bu ruh hali içinde anne babaya çocuk ulaşamaz (Orvin, 1997, ss. 8-10).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen Burchinal, boşanmayla yıkılmış ailelerden gelen çocukların ayrı bir sınıf teşkil etmediklerini; bununla birlikte eski yuvalarını mutlu bir yer olarak gören çocukların, eski yuvalarını anlaşılmazlıklarla cehenneme dönmüş bir hayat köşesi olarak gören çocuklardan farklı olduklarını ve boşanmadan daha çok etkilendiklerini ortaya çıkarmıştır (Jersild, 1978, s. 240).

Çocuklar anne-babasının ayrılmasına ve boşanmasına, suçluluktan (sorumluluğun kendilerinde olduğu duygusu) kızgınlığa (anne-babalardan birini ya da her ikisini suçlama) ve yadsımaya (hiçbir şey olmamış gibi davranma) kadar değişen çeşitli biçimlerde tepki gösterirler (Gander ve Gardiner, 1995, s. 285).

Ayrılıktan hemen sonraki değişiklikler aileden aileye farklıdır; bazı çocuklarda yetişkinlere karşı büyük bir agresyon, karşı gelme veya onlara yakınlaşma kendini göstermiştir (Ekşi, 1990, s. 38). Boşanmanın içinde olduğu ilk yıl çocuklar ve boşanan eşler için karışık ve zor yıllardan biridir. Cox ve Cox, boşanmanın ilk yılında çocukların daha huzursuz olduklarını, zamanında yemek yemediklerini gözlemişlerdir (Cüceloğlu, 1991, s. 382). Ayrılığı izleyen ilk dönemde duygusal, davranışsal bozukluklar artmasına rağmen, iki yıl sonraki denetimlerde yavaş yavaş bu bozuklukların düzeldiği görülmüştür (Ekşi, 1990, s. 38).

Çocuklar açısından bakıldığında boşanmanın getirdiği sorunlardan ilki, çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkilerdir. Çocuğun çevresinin zenginliği, anne-babasıyla ilişkisinin miktarı ve türü çocuğun yetişmesinde etkilidir. Çocuğun aile ortamı boşanma sonucu değişikliklere uğrar.

İkinci sorun çocuğun boşanma sırasında kaç yaşında olduğudur. Çocuk küçük yaşta iken ortaya çıkan bir boşanma, onun gelişimin derinden etkiler (Cüceloğlu, 1991, s.381). Okul öncesi çağda çocuklar anne-babalarının boşanmasını tam anlamıyla kavrayamamaktadırlar. Bununla birlikte "ben merkezli" olmaları nedeniyle, boşanmanın

kendileri yüzünden gerçekleştiğini, iyi davranırlarsa anne-babalarının yeniden biraraya geleceğini düşünebilirler. Öte yandan bu çağda anne-babasının ayrılmasını tam olarak algılayamayan çocuklarda tüm yaşam boyu terk edilme duygusu gelişebilmektedir. Bunun yanı sıra önceki ilkel davranış biçimlerine geri dönüş görülebilmektedir. Altını ısılatma, parmak emme, kabus görme, içe kapanma, hiperaktivite, saldırgan davranışlar tespit edilmiştir.

7 - 11 yaş grubundaki çocuklarda önemli sorunlar ise; babayla birlikte olmadığı için üzüntü duyma, boşanmadan dolayı anne-babayı suçlayıp mahkum etme, söz dinlememe, derslerde başarısız olma, arkadaşlarını anne babalarıyla birlikte yaşadığı için kıskanma, anne ve baba tarafından unutulma endişesi şeklinde özetlenebilir (Arıkan, 1996, s. 229 ; Yavuzer, 1993, s. 113).

Ergenlik dönemindeki gençlerin anne-baba ayrılığına tepkilerinde gençten gence değişen farklılıklar gözlenmiştir. Genel olarak gençlerde; anne-babaya karşı geliştirilen öfkeli ve düşmanca tavırlar, bunalım görüntüsü, düşük okul başarısı, anne-babayı acımasızca eleştiri görülmektedir. Bunun yanında bazı gençler anne-baba güçlüklerinden kendilerini başarı ile sıyrarak yeni koşullara çok iyi uyum sağlayabilmektedirler. Bazıları, hızla olgunlaşıp, aile içinde daha sorumlu roller yüklenebilmekte, ev dışındaki etkinlikleri artabilmektedir (Yavuzer, 1993, s. 113 ; Ekşi, 1990, s. 39).

Boşanma kız ve erkek çocukları aynı derecede mi etkiler? Yapılan araştırmalarda erkek çocuklar boşanma karşısında daha tepkici davranmakta, gerçek duygularını gizlemektedirler (Arıkan, 1996, s. 229). Erkek çocuklar kendilerini yalnız hissederler; çevreden onlara ilgi daha azdır. Boşanan ailelerde çocuklar genellikle anne yanında kaldığından erkek çocuklar baba modelinden yoksun kalırlar (Cüceloğlu, 1991, s. 382). Kız çocuklar ise küçükken az çok dizginleyebildikleri tepkileri ileri yaşlarda zor kontrol edebilmektedirler. Karşı cinsle ilişki kurabilecek çağa geldiklerinde yoğun kararsızlıklar yaşayabilmektedirler (Arıkan, 1996, s. 229-230).

Hetherington ve arkadaşları, boşanmanın küçük çocuklar üzerindeki etkisini daha iyi anlayabilmek için bir grup okul öncesi çocukla kapsamlı bir araştırma yaptılar. Denekler, anne-babaları boşandığında 4, çalışma tamamlandığında 6 yaşında idiler. Sonuç,

erkek çocukların boşanmadan kızlardan daha fazla etkilendiği, daha az itaat ve sevecenlik, daha fazla bağımlılık ve saldırganlık gösterdiği şeklindeydi. Herherington bunun nedeninin boşanmış anne-babaların çocuklarından daha az olgunluk beklmelerine, onlarla daha kötü iletişim kurmalarına, daha az sevecen olmalarına, disiplinde tutarsızlık ve denetim eksikliğine bağlı olabileceğini ifade eder (Gander ve Gardiner, 1995, s. 285).

Babaların çocukların gelişimi üzerindeki etkilerini yaklaşık 400 çalışmayı tarayarak inceleyen Herzog ve Sudia, bunun sonucunda ayrılma ya da boşanma nedeniyle olan baba yoksunluğunun, ölüm nedeniyle olan baba yoksunluğuna oranla çocuk üzerinde daha fazla etkisi olduğuna işaret etmişlerdir. Santrock ve Wohlford (1970)'da boşanmaya ya da ayrılmaya bağlı baba yoksunluğunun, daha fazla abartılmış saldırganlık ve cinsel rol sapmasının ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtmişlerdir (Güngörmüş, 1986, s. 12).

Ülkemizde yapılan çalışmalarda, davranış bozukluğu şeklindeki ruhsal sorunu olan çocukların aileleri geriye dönük olarak araştırıldığında parçalanmış ailelerin yüksek oranda görüldüğü ortaya çıkmıştır (Coşkun, 1989, s. 128).

Sonuvar (1986)'ın "Hacettepe Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü"ne başvuran çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada, intihar girişiminde tetiği çeken nedenlerin başında, anne-babaya veya başka birisinden gelen tepkinin, okul başarısızlığının, karşı cinsle ilişkiye bağlı nedenlerin yer aldığı görülmüştür. Bu çocukların aynı bölüme getirilen nörotik çocuklardan oluşan kontrol grubuyla karşılaştırılmasında da sırayla bozuk aile ilişkileri, parçalanmış aile ve boşanma gibi problemlere intihar grubunda önemli derecede fazla rastlandığı saptanmıştır (Coşkun, 1989, s. 131).

Çeşitli uyum ve davranış bozukluğu sebebiyle çocuk psikiyatrisine başvuran 1300 çocuk arasından rastgele seçim sonucu alınan 100 çocuğun ailesi üzerinde yapılan inceleme sonucunda; bu çocuklardan yüzde % 21'inin parçalanmış aileden, % 21' inin huzursuz aileden, % 20' nin de baba ilişkisi zayıf ailelerden geldikleri saptanmıştır (Yavuzer, 1989, s. 275-276).

Boşanmanın veya aileden ayrılmanın çocuklar üzerindeki uzun süreli etkisi boşanmadan sonra neler olduğuna bağlı olarak değişir. Eğer psikiyatrik bozukluklar veya problemler varsa, bunlara yol açan neden, çocuğun bakımının giderek kötüleşmesi veya

içine girdiği koşullar olabilir. Yapılan araştırmalarda bugüne kadar hiçbir aile dağılmasının doğrudan doğruya depresyonla ya da diğer ruhsal bozukluklarla ilişkisi kurulamamıştır. Anne-baba ayrılığı iler ki streslere ve tehlikelere karşı kişiyi daha çabuk kırılır hale getirir, bu da kendine saygı ve yeterlilik duygusundan azalmaya ya da duygularını denetlemek açısından bazı bozukluklara bağlanabilir (Ekşi, 1990, s. 43).

Boşanmanın olumsuz bazı etkilen uzun süre açık seçik görülebilir; ancak anne-baba tek tek çocuklarıyla ilgilerini kesmez ise ve onların güveninin yitirmez ise çocuğun gelişmesinde herhangi bir olumsuz etki görülmeyebilir. Boşandıktan sonra çocuklarını aramayan babaların erkek çocukları en sorumlu kimseler olmuşlardır. Babasız büyüyen erkek çocukların babanın yerini alabilecek bir yetişkin erkekle güvenli ve sevgi dolu bir ilişki kurmaları önemlidir (Cüceloğlu, 1991, s. 383).

Ölüm, boşanma gibi nedenlerle bütünlüğü bozulan ailelerden çocuğun sorumluluğunu yüklenen eşin, çocuğu ruhsal açıdan dengede tutması oldukça güçtür. Söz konusu ayrılık zaten o kişi için yeterince sarsıcı bir olaydır, bu olayı kendi içinde halledip daha sonra çocuk ya da çocuklarla yeni ve sağlıklı bir denge kurmak güç, maharet ister.

Yalnız kalmış anne veya baba kaybettiği ya da ayrıldığı eşine ait duygularının etkisinde kalarak çocuğuna aşırı şekilde bağlanabilir, onu da kaybetmemek için kontrolsüz bir ilgi ve sevgi seli ortaya çıkabilir, ya da tam anlamıyla bir reddetme, yok farz etme görülebilir. Bu durum ise çocuğun gelişimini ve ruhsal durumunu olumsuz etkiler (Coşkun, 1989, s. 128).

Anne-babadan birinin ölümü, boşanma veya ayrılma sonucunda çocuğun tek ebeveynde kalması ebeveyn açısından zorluk olarak kabul edilebilir. Daha çok ekonomik nedenlerden veya anne-babanın çocuğu yanına almak istememesinden veya tekrar evlilik ile yeni eşin çocuğu kabul etmemesinden kaynaklanan nedenlerle çocuklar kurumlara teslim edilmektedirler.

Çocuğun aileden yoksun olması veya ailenin var olmasına rağmen çocuğa karşı olan görev ve sorumluluklarını yerine getirmesindeki yetersizlik, çocuk bakım ve yetiştirilmesinde toplumun dolayısıyla topluma işlerlik kazandıran sosyal ve siyasi mekanizmanın bu sorumluluğu aileden devralmasına neden olmaktadır (Kut, 1989, s. 137).

4. Kurumlardaki Çocuklar

Aile çocuğun beslenme, barınma, sağlık, güven ve eğitim gibi temel gereksinimin karşılandığı bir kurumdur. Ailenin çocuğun bu gereksinimlerini karşılayabilmesi büyük ölçüde ekonomik ve kültürel açıdan belli bir düzeye erişmesine ve aile içi ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürütmesine bağlıdır. Yapılan bir çok araştırma en iyi kurum bakımının dahi çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimine uygun olmadığını ortaya koymuştur (Konanç, 1989, s.4).

Çocuğun, beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede olup;

1. Anne veya babasız, anne ve babasız,
2. Anne veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Anne veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,

4. Anne veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, uyuşturucu, dilencilik gibi işlere veya başı boşluğa sürüklenen çocuklar **"Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu"** gereğince korunmaya muhtaç çocuklardır (Enç ve diğerleri, 1987, s.302).

Yukarıda sayılan şartların var olduğu takdirde, sorumluluk aileden alınır ve çocuk kurumlarına teslim edilir.

Aileden alınarak kuruma yerleştirilen çocuk için kurum aile yerine geçer. Bu nedenle kurum, aynı aile gibi, çocuğun duygusal gereksinimlerini karşılamak, eğitimi ve sosyalleşmesini sağlamak ve onu denetlemek zorundadır. Ancak, kurumlar bu işlevleri yerine getiremedikleri için, burada yetişen çocukların psikomotor ve dil gelişimlerinde gerilikler görülmekte, zekâları uyaranların yetersizliği nedeni ile yeterince gelişmemektedir. Ayrıca bu çocukların sevgi ve güven gereksinimleri uygun bir biçimde karşılanmadığı için, (Bunlardan daha önceki kısımlarda bahsedildiği üzere) saldırganlık, duyarsızlık, ben merkezilik, duygusal istikrarsızlık gibi kişilik özellikleri görülmektedir. Kurumun çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi küçük yaşlarda, özellikle de yaşamın ilk beş yılı içinde daha fazla olmaktadır (Konanç, 1989, s. 20).

İstanbul Bakırköy Çocuk Yuvası'nda kalan 3 - 12 yaş grubundaki çocukların davranış sorunları üzerinde Kut ve Özeltin'in yaptığı bir araştırmaya göre yuvada yaşayan kız ve erkek çocuklardan gözlemlenen davranışlar kendi başına yemek yeme, gece yatağını ıslatma, aşırı durgunluk, zarar verici yalanlar söyleme, ürkek ve çekingen olma, somurtkanlık, çalma davranışlarıdır. Kız çocuklarda bunlara ek olarak aşın kıskançlık, başını vurma, genellikle huysuz olma, çok yeme, parmak emme, dikkat dağınıklığı, gündüz altını ıslatma, öfke nöbetleri, tırnak yeme, aşın bağımlılık, erkek çocuklarında ise huysuzluk, okuldan kaçma, kurumdan kaçma davranışlarıdır. Bu davranışlarda yuvada kalan çocuklarla ailesi ile yaşayanlar arasında fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Kut, 1989, s, 43).

B. BENLİK KAVRAMI

Bu başlık altında, benlik kavramının tanımı, benlik kavramının gelişimi, benlik kavramına ailenin etkisi ve anne-baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1. Benlik Kavramının Tanımı

Benlik kavramı en genel tanımıyla kişinin kendisi hakkındaki düşüncelerini kapsar. Bir başka deyişle kişinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve duygusal özellikleri, istekleri ve başarıları hakkındaki inançlarının toplamı benlik kavramını oluşturur (Güngörmüş, 1986, s. 15).

Benlik kişiliği çok etkilemekle birlikte kişilikten biraz farklı anlam taşımaktadır. Benlik kendi kişiliğimize ilişkin kanılarımız ve kendi kendimize görüş tarzımızdan oluşur. Bu bakımdan benlik kişiliğin öznel yanı olarak tanımlanabilir (Bıyıklı, 1989, s. 10).

Benlik kavramı konusunda ilk araştırmalardan biri olan ve bu kavrama sosyolojik açıdan yaklaşan Cooley'e göre kişinin benlik kavramı, içinde yaşadığı toplumsal çevreden ayrı düşünülemez. Mead'de kişiye benlik kavramını, örgütlenmiş topluluğun ya da toplumsal grubun kazandırdığını vurgulamıştır (Öner, 1987, s. 69-71).

Ben neyim? Ne yapabilirim? Benim için neler değerlidir? Hayattan ne istiyorum? Sorularının cevabını içeren benlik kavramına bir katkıda psikanalizden gelmiştir. Psikanalitik kuramda benlik id, ego, süperegoyu içeren bir yapıdır. Freud'a göre id ilkel benliği, superego sosyal benliği temsil eder. Yine ego bilinçli görünüşleri çizmesine rağmen benlik hem bilinçli, hem de bilinçsiz görünüşleri içermektedir. Bu da id, ego ve superegonun koordineli bir şekilde çalışmasına yol açarak sosyal benliğin oluşmasına yardımcı olmaktadır (Bıyıklı, 1989, s. 11). Eğer, bu sistem ahenkli çalışıyorsa birey sağlıklı ve uyumlu davranış gösterir. Sistemler arasında çatışma, uyumsuzluk ve kopma varsa, bireyin davranışları bozulur, bunalımlar ortaya çıkar (Ersanli, 1996, s. 6).

Jung'a göre "benlik" kişiliğin bütünüdür. Benlik, kişiliğin odak noktasıdır, diğer sistemler onun çevresinde kümeleşir. Kişiliğin bütünlüğünü, dengesini devamlılığını sağlayan benliktir (Öner, 1987, s.72).

Adler ise, benliğin esas rolünün temel dürtülerle toplumsal gerçekçilik arasında aracılık olduğunu söyler. Benlik sürekli olarak bireye doyum sağlayacak yaşantıları arar, eğer bunları dış dünyada bulamazsa, meydana getirmeye çalışır (Geçtan, 1990, s. 88).

Horney'e göre gerçek benlik, mutluluğa yönelik bireysel gelişmenin, sağlığın ve başkalarına duyulan gerçek sevginin kaynağıdır. İdeal benlik ise olumsuzluk değerlendirmelerle zarar görmüş gerçek benliktir ve mükemmel olmaya çalışmaktadır (Ersanli, 1996, s. 2).

McCandless ve arkadaşlarına göre ise bireyin, kendinin farkında oluşu, gelişimi ve beklentilerinin özeti olan benlik kavramı, büyük ölçüde diğer insanların söyledikleri, yaptıkları davranışlarla etkilenen özel bir deneyim alanıdır.

Benlik kavramına ilişkin yaklaşımlardan biride Piers-Harris Benlik kavramının da temelini oluşturan fenomenolojik yaklaşımdır. Fenomenolojik görüşü ileri süren Rogers, teorisinde üç temel kavram tanımlar. Bunlar organizma, fenomenal alan ve benliktir. Organizma, organize olmuş ve integre bir bütündür, fenomenal alan (ya da algısal alan) kişinin deneyimlerinin tümünün bir özetidir. Çocuk büyürken fenomenal alanın bir kısmı "Ben", "benim" olarak farklılaşır. Rogers'a göre benlik kavramı:

"Ben " veya "benim " karakteristiklerini algılama ile "ben " veya "benim " kavramlarının diğer bireylerle ve yaşamın çeşitli yönleriyle ilişkilerini algılamada oluşan bir geştalttır. Bu geştaltta farkındalık mümkündür. "

olarak tanımlamaktadır (Güngörmüş, 1986, s. 16).

Bern, benlik kavramının oluşumunda bireyin kendi davranışlarının yine kendisi tarafından yorumlanmasının büyük önemi olduğunu vurgulamaktadır.

Allport'a göre benlik kavramı, bireyin kendini oluşturan gücü bireyin kendine özgü olan "İşte bu benim" dediği yönüdür. Baymur'a göre ise benlik, içimizde kendimizi özetleyen, yargılayan, değerlendiren ve davranışlarımızı düzene koyup bizi yöneten güçtür.

Bu açıklamalardan benliğin bireyin bir yandan kendisini nasıl algıladığı, ne düşündüğü ve nasıl değerlendirdiği, kendini nasıl savunduğu diğer yandan da kendini başkalarının değerlendirmesi biçimi yani, kendisi ile ilgili algısının örgütlenmiş biçimi olarak ifade edebiliriz (Ersanlı, 1996, s. 7).

2. Benlik Kavramının Gelişimi

Kişiliğe biçim veren kalıtsal ve çevresel etmenlerin ortak ürünü olan benliğin oluşumunda ve gelişiminde en önemli etken nedir? Olumlu bir benlik kavramını oluşturan nedir?

Psikososyal gelişim daima sosyal bir ortamda gerçekleşebilir. Benliğin gelişmesinde ve biçimlenmesinde ilk yaşantılar oldukça önemlidir.

Bireyin kendine ait, bir takım duygu, değer ve kavramlar sistemi olarak ifade edilen benlik, bireyin kendisi, fiziki ve sosyal çevresi ile etkileşiminin bir ürünüdür (Ersanlı, 1996, s. 23). Çocuk doğduğunda toplumsal aşından boş bir tabloyu andırır. Bebeğin düşünme yeteneği henüz olgunlaşmamıştır ve dayanabileceği hiçbir yaşantısı, deneyi yoktur (Cüceloğlu, 1992, s. 99). Doğuşta kendi bedeni ile çevreyi ayırt edemeyen çocuk, büyüyüp geliştikçe yaşantıları arasında ayırım yapmaya başlayarak kendi varlığına ait olan yaşantıları benimser. Diğerlerini çevredeki insanlara ve nesnelere mal eder. Kendi

varlığının bilincine vardıkça, yaşadığı çevre içindeki varlığından ve işlevlerinden oluşan bir benlik geliştirmeye başlar (Ersanlı, 1996, s.35 ; Güngörmüş, 1986, s.17). Çocuk büyüdükçe, çevreden daha çok mesaj almaya başlar. Davranışları büyükler tarafından değerlendirilmeye başlanır. Çocuk da bu değerlendirmelere dayanarak kendi hakkında yargılara ulaşır (Cüceloğlu, 1992, s. 99). Kendisiyle ilgili sorular sorar ve "Ben neyim?" sorusuna cevap arar. Benliğin gelişiminde rol alan etkenlere göre ya olumlu; güzelim, becerikliyim, akıllıyım, ya da olumsuz; çirkinim, beceriksizim, akıllı değilim... olabilir (Gander ve Gardiner, 1995, s. 453).

Rogers, benlik bilincinin önemini vurgular. Bir kimsenin, benlik bilinci onun kendisiyle ilgili düşüncelerini algılamalarını ve kanaatlerini içerir. Benlik bilinci her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Yetenekli olduğu halde bir insan kendini yeteneksiz görebilir veya yeteneksiz bir kişi ise, kendini yetenekli zannedebilir. Benlik bilinci bizim kendimizi nasıl gördüğümüzü ifade eder. Herkes daha olumlu, daha gelişmiş, bir benlik geliştirme çabası içindedir.

Olumlu bir benlik geliştirebilmemiz için koşulsuz sevgi içinde yetişmemiz gerekir. Koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden anlayışın ürünüdür. Koşulsuz sevgi içinde büyüyen kişilerin benlik anlayışları güçlü ve olumludur (Cüceloğlu, 1991, s. 428).

Benlik kavramı bir seferde gelişmez. Benlik kavramı ergenlikte ve yetişkinlikte son derece önemli olan dinamik ve yaşam boyu süren bir süreç içinde gelişir (Gander ve Gandiner, 1995, s. 453).

Adler, çocukluk dönemlerindeki etkileşimler sonucu kişinin kendine özgü bir davranış örüntüsü geliştirdiği görüşünü savunur ve buna "yaşam biçimi" adını verir. Adler, insanın yaşadığı çoğu duruma karşı giderek tek bir genel tepki örüntüsü geliştirdiğinden söz eder. Bu genel tepki benlik kavramıyla eş anlamlıdır.

Adler'e göre, yaşam biçimi, yaklaşık olarak, çocuk 5 yaşlarında geldiğinde yaklaşır ve sonraki yaşamda belirgin bir değişiklik göstermez (Geçtan, 1990, s. 93).

Erickson "İnsanın sekiz evresini" benlik gelişiminin aşamaları olarak tanımlamıştır. Her devrede benlik belli bir takım gelişmeleri tamamlamakta, sorunları çözmekte ve evreye özgü bir psikososyal bunalımı atlatmaktadır. Evrelerin adı, benliğin o evrede geçirdiği özgül psikososyal bunalıma verilen addır. Erickson, her evrede benliğin karşılaştığı bir olumlu benlik ögesi, bir de bunun karşıtını belirtmiştir. Temel güvenin karşıtı temel güvensizliktir. Bu evrede, anne-çocuk ilişkisindeki bu süreklilik, tutarlılık, aynılık çocuklukta "temel güven duygusunun" özünü oluşturur. Bu evredeki çocuk, sanki kendi varlığını kendisine verilenlerle eş tutmaktadır : "Ben bana verilenin" (1 am what I am given) (Öztürk, 1995, s. 91).

Özerklik evresinde "kendi benliğine saygısını yitirmeksizin, kendi kendini denetleyebilme duygusundan özerk benlik, iyi niyet ve onur duygusu doğar." Özerkliğin karşıtı utanç, kuşku duygularıdır.

Girişim evresinde, çocuk cinsel ayrılıkları tanımıştır. 3 - 6 yaşlarında gelişen olumlu benlik ögesi girişim duygusudur. Bu evrenin tehlikesi aşırı suçluluk duygusunun gelişmesidir.

Çalışma ve yapıcılık evresinde, 6 - 7 yaşlarındaki çocuk artık gerçek yaşama girmeye hazır gibidir. Okul çocuğunun benlik şuurları içine araç-gereçler girer. Bu dönemde çocuğun karşılaştığı tehlike yetersizlik ve aşağılık duygusudur.

Erickson'a göre, beşinci kritik dönem olan kimlik evresi, adolesan gencin "benlik kimliğinin" kesin olarak şekil aldığı dönemdir (Ekşi, 1990, s. 67). Gencin ana görevi pekişmiş bir benlik duygusunu oluşturabilmektir. Bunun başarılmasını Erickson "rol dağılımı" diye tanımlıyor (Orvin, 1997, s. 89).

Yakınlaşma evresi genç yetişkinin "yakın ilişkiler" kurduğu evredir. Birey kendi kimliğini bir başkasının ya da başkalarının kimliği ile birleştirmeye hazırdır. Bu evrenin tehlikesi yalnızlık duygusudur. Orta yaşı kapsayan üretkenlik evresinde, benliğin en önemli işlevi üretme, yaratma ve bunlara sevgi ile bağlanmadır. Bu evrede tehlike kısırlık, verimsizlik, durağanlık, benliğin yoksullaşmasıdır (Öztürk, 1995, s. 98).

Benlik bütünlüğü evresi, yaşlılığı kapsar. Benlik bütünlüğü duygusundan yoksun oluşun belirtisi geçmiş günleri iyi yaşanmamış duygusu, yeni baştan yaşama özlemi ve ölüm korkusudur (Ekşi, 1990, s. 68).

Erickson, Freud'un psikanalitik kavramını çekirdek ailenin ve çocukluk yaşantı sınırlarını dışına çıkarmıştır. Erickson'a göre birey çevresiyle etkileşim içinde gelişimini sürdürür (Ersanlı, 1996, s. 42).

Jersild, çocuğun benlik kavramını büyük ölçüde etkileyen önemli kişilerin anne-baba öğretmen, arkadaş ve kardeşler gibi çocuğun yaşamında etkili ödül ve ceza verebilen kişiler olduğunu belirtir (Güngörmüş, 1986, s. 18).

Mead, benliğin toplumsal yaşam dışında düşünülemeyeceğini vurgular. İletişimin bulunmadığı yerde, benlik bilincinin oluşacağı düşünülemez. Benlik oluştuktan sonra kişi kendisi ile diğerleri ile iletişim kurabildiği gibi iletişim kurar (Cüceloğlu, 1991, s. 99).

Cox, ailenin gelişiminin ve sosyal yapısının, anne-babanın çocuk yetiştirme tutumunun çocuğun karakteristiklerinin arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, benlik kavramının çocuğun her ebeveyninin sevgi dolu olarak algılamasıyla ilişkili olduğunu bulmuştur (Güngörmüş, 1986, s. 18).

Sullivan, çocuğun kendini değerlendirirken, "önemli kişilerin özellikle anne-babasının " derin etkisinde kaldığını öne sürer, küçük çocuktaki "benlik sisteminin" bir çeşit "yansıyan değer vermeler" süreci ile oluştuğunu vurgular, "önemli başkaları" tarafından değerli bulunan çocuk zamanla kendisine değer vermeye başlar. Hayatında önemli olan kişilerin özellikle annenin onaylaması, öz onaylamanın başlangıcıdır.

Sullivan, bir insanın temel kişilik örüntülerinin yedi yaşına kadar belirlendiği görüşüne katılamaz. Bir çok önemli davranışın bu yaştan sonra olduğu görüşünü savunur. Özellikle ergenlik dönemi öncesi dönemin "tedavi edici etkisi" üzerinde duran Sullivan, önceki dönemlerde normal dışı nitelik gösteren bazı davranış örüntülerini bu dönemde onanabildiğine ve yapıcı davranışlara dönüşebildiğine inanır (Öner, 1987, s.77)

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılabacağı gibi, benliğin gelişiminin en belirgin ve en yoğun olduğu dönem ergenlik dönemi; en etkili ortam ise aile ortamıdır.

3. Benlik Kavramının Gelişiminde Anne-Babanın Etkileri

Gergen, benlik kavramının gelişiminde etken olan başlıca dört süreç üzerinde durmuştur. Bunlar; bireyin çocukluk yıllarından bu yana geliştirmiş olduğu yerleşik davranış kalıpları, bireyin çevresinde bulunan kişilerin bireyi değerlendiriş tarzları, diğer kişilerle olan ilişkilerinde bireyin kendini ele alış biçimi ve son olarak da bireyin çocukluktan beri geliştirmiş olduğu kendine özgü amaçlarıdır (Can, 1990, s. 16).

Benlik, yaşam boyu gittikçe artan bir açıklıkla ortaya çıkar. Bireyin kim ve ne olduğunu anlaması sürekli ve bitmeyen bir uğraştır. Bu soruların cevaplarını birey ancak anne-baba ile olan etkileşimleri sonucunda bulmaya başlar (Öner, 1987, s. 82).

Aile içindeki bireylerin birbirleri ile etkileşimi sonucu oluşan aile sistemi, bir ilişkiler ağıdır. Bu ilişkiler ağı içinde her birey kendi benlik bilincini ve kişiliğini yapılandırır (Cüceloğlu, 1992, s. 50).

Benlik saygısının yüksek olması, çocuğun içinde bulunduğu ailenin, güvenli, aralarında ve çocukla iyi iletişim kuran, çocuklarına karşı güven verici, hoş görülme ve örnek bir yaklaşım içinde olan bireylerden oluşmasına bağlıdır. Aile üyelerinin, çocuktaki iç denetim mekanizmasını geliştirememeleri, aşırı baskılı ve otoriter yaklaşım içinde olmaları, benlik saygısını, hatta yok eden olumsuz yakın çevre faktörleridir. Çünkü benlik saygısı, çocuğun fikirlerine değer verilen, sözleri dinlenen, anne-babasından destek gören, başka bir deyişle, insan olarak kendisine değer verilen bir ortamda ancak filizlenir ve gelişir (Yavuzer, 1989, s. 272).

Sears, altıncı sınıfta okuyan 84 kız ve 75 erkek öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada benlik kavramının;

1. Çok okuma ve akademik başarı,
2. Geniş olmayan aile,
3. Hem anne hem de babanın sıcak ve sevgi dolu oluşuyla anlamlı derecede ilişkili olduğunu bulmuştur.

Biller ve arkadaşlarının, gözleme dayanan çalışmaları bebeklik döneminde hem anne hem de babasından çok ilgi gören çocukların yalnızca annelerinden ilgi gören

çocuklara oranla daha olumlu bir benlik kavramına sahip olduklarını göstermiştir (Güngörmüş, 1986, s. 18).

Gretevert ve Cooper'in, ailenin iletişim türleri ile ergenin benlik arayışındaki ilişkileri incelenmiş ve bulgular, erkeklerin benlik aşaması ile ilişkili tek iletişim türünün baba ile iletişim olduğunu, babalarından destek ve dolaylı öneriler alan ve onlara açık önerilerde bulunabilen erkek çocukların benliklerinin diğerlerine kıyasla daha çok geliştiğini ortaya koymuştur. Anne-çocuk ve anne-baba iletişiminin, erkek çocuğun benlik aşaması ile ilişkili olmadığı görülmüştür. Kız çocukları benlik gelişmesi ise anne-baba ve kardeşleri ile iletişimleriyle ilişkili bulunmuştur. Anne ile yakınlığı az olan, babadan dolaylı öneriler almayan ve babaları annelerine çok yakın olmayan kızların benliğinin daha gelişmiş olduğu görülmüştür.

Yalnızca kız çocukların benlik aşaması ile anne-baba benlik gelişiminin ve davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği başka bir araştırmada, anne, baba ve kız çocukların benlik aşamaları arasında olumlu ilişkiler olduğu bulunmuştur. Ayrıca düşük benlik aşamalarında olan kızlar, anne-babalarının reddedildiklerini algılamışlar ve babalarından düşük düzeylerde fiziksel sevgi, destek ve arkadaşlık gördüklerini söylemişlerdir. Bu araştırmanın bulguları Gretevert ve Cooper'in araştırmasının bulguları ile çelişmekle birlikte, iki araştırma arasında yöntem açısından büyük farklılık olduğunun ifade edilmesinde yarar vardır (Hortaçsu, 1991, s. 92).

Çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde ve çevreye uyum sağlamasında anne-baba-çocuk ilişkilerinin önemi günümüzde daha iyi anlaşılmıştır. Davranış bozukluğu gösteren çocuk ve yetişkinlerin özgeçmişleri üzerinde yapılan çalışmalar, anne-baba-çocuk ilişkisinin, yetersiz olmasından kaynaklandığını yansıtmaktadır (Ersanlı, 1996, s. 57).

Çocukların benlik kavramının olumluluğu ile anne-baba davranışını algılamaları arasındaki etkileşimi inceleyen bir araştırmada, anne-babanın çocuklarına psikolojik açıdan özerklik tanımları ve çocuğu reddetmeyip kabul etmelerinin, olumlu benlik algısı ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Bir başka araştırma sonucu ise, babanın çocukla konuşma ve ilgisinin, ailenin birlikte faaliyetlerde bulunmasının, çocuğun benlik kavramını olumlu yönde etkilediği yönündedir. Üniversite öğrencilerinin sosyal beceri ve arkadaşlık

ilişkilerinin de anne-baba ve kardeşlerle olan duygusal yakınlıkla olumlu bir ilişki içinde bulunduğu görülmüştür. Okul başarısının da, anne-baba davranışından etkilendiği, belli kuralları tutarlı bir biçimde uygulayan, çocukların bağımsızlığım, kişiliğini ve sorumluluk duygusunu teşvik eden anne-babaların çocukları, okulda diğer çocuklara kıyasla daha başarılı olduğu görülmüştür.

Ergenlikte anne-baba-çocuk ilişkisine bakılacak olursa, önemli olan konunun kontrol olduğu görülür, çocuk, bir yandan özerkliği kazanma, başka bir deyişle benliğini bulup, anne-baba kontrolünden çıkmasında iken, anne-babada çocuğun üzerindeki kontrollerini yitirmenin kaygısını yaşamaktadır. Araştırmalara göre gencin, benlik ve özerklik gelişmesi sırasında aileden duygusal açıdan kopması gerekmemekte, hatta aileye duygusal bağlılığın sürmesi, gencin benliğinin gelişmesine ve kendisi ile ilgili olumlu duygular kazanmasına yardımcı olmaktadır (Hortaçsu, 1991, s. 93).

4. Anne-Baba Yoksunluğunun Benlik Kavramına Etkisi

Çocuğun anne ya da babadan yoksun kalması sevgi ve güven kaynaklarını yitirmesi demektir. Bu ise çocuğun kendini tanıma ve deneme olanaklarını sınırlayabilir (Ersanlı, 1996, s. 54).

Goldfarb'a göre, yoksun bir bakım evine konulmuş bir çocuk, dar bir yaşantı çerçevesi içinde dönenip duracaktır. Kendini özdeş kılabilceği biri yoktur; arkasından gidebileceği bir modelden yoksundur (Jersild, 1986, s. 235).

Güngörmüş (1986), İstanbul ilinde 12 ortaokulun birinci sınıfından yarısı kız, yarısı erkek olmak üzere 60 babasız 60 babası olan öğrenciye soru cetveli, Piers Harris Benlik Kavramı Ölçeği ve problem tarama listesi uygulamış ve araştırma sonunda baba yoksunluğunun hem kız hem erkek öğrencilerin benlik kavramını olumsuz açıdan etkilediğini bulmuştur

Yetiştirme yurtlarının büyük bir bölümünü oluşturan annesiz-babasız çocuklar, eğer anne-babalarından biri ölmüş ise bu duruma çok zor alışırlar. Ve bu durum; daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere, geriye dönüş davranışlarını (parmak emme, altını

ıslatma gibi) getirebilir. Çocuk, yaşayan yakım ve çevresi tarafından bu davranışlardan dolayı ayıplanırsa suçluluk duygusuna kapılmaktan kurtulmadığından küskün, hırçın olmakta ve saldırgan bir kişilik geliştirmektedir (Ersanlı, 1996, s. 56).

Kelly, yaşları 10 ile 14 arasında değişen toplam yüzsekiz öğrenci incelemiştir. Araştırmanın bulguları parçalanmamış ailelerden gelen çocuklarla anne-babası boşanmış ya da ölmüş ailelerden gelen çocukların bellek kavramı, ölçekten aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını, ancak kurumlarda kalan çocukların puanlarının parçalanmamış ailelerden gelen çocukların puanlarına oranla anlamlı derecede düşük olduğunu ortaya koymuştur.

Ergenlik dönemindeki erkeklerin mesleki açıdan olgunluk düzeyleri ve benlik kavramları ile anne-babanın özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma da ise; parçalanmamış aileden gelen öğrencilerin, boşanmış aileden gelen öğrencilere oranla daha yüksek düzeyde mesleki olgunluk ve benlik kavramına sahip oldukları; en olumsuz benlik kavramına ve en düşük mesleki olgunluk düzeyine sahip olanların ise annesi-babası boşanmış öğrenciler olduğu görülmüştür. En yüksek düzeyde mesleki olgunluğa sahip olan grup, babası ölmüş olan öğrencilerin oluşturduğu grup olmakla birlikte bu öğrencilerin benlik - saygılarının düşük olduğu saptanmıştır (Güngörmüş, 1986, s.21).

Buraya kadar anlatılanlardan, anne-baba yoksunluğu veya ayrılığının çocuklar üzerindeki etkilerinin farklı olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalarda yoksunluğun ve ayrılığın çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin varlığı kabul edilirken, yoksunluk ve ayrılıktan sonraki koşulların da önemi vurgulanmaktadır. Şu bir gerçek ki; çocuğun özgüvenin ve olumlu benlik yapısının biçimlenmesi, çocukluktan itibaren yavaş yavaş gelişen çok önemli bir niteliktir. Çocukluk çağında ailesinde olumsuz yaşantılar geçirmiş bir çocuğun iç dünyasında böyle bir durum hiç iz bırakmadan geçmez. Elbette yetişkinlik yaşlarında bile etkisini sürdürür.

Bu açıklamalar doğrultusunda; anne-baba yoksunluğunun 9-15 yaş grubu çocukların benlik kavramları (öz-kavramları) üzerindeki etkilerini çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, araştırmanın problemi teşkil etmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma, anne-baba yoksunluğunun 9 - 15 yaş grubu çocukların benlik kavramlarının; yaş, cinsiyet, kayıp yaşı, kayıp türü, şu andaki yaşı, kayıptan sonra kiminle ve nerede yaşadığı, okul başarısı, sınıf düzeyi, kardeş sayısı gibi çeşitli bağımsız değişkenlere göre nasıl farklılaştığını ortaya koymaya yöneliktir.

Böyle bir araştırmanın modeli, ilişkisel tarama modelidir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan modellerdir (Karasar, 1991, s. 81).

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, Anne-baba yoksunluğu yaşayan 9 - 15 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma evrenini ise ulaşılabilen ilköğretim, lise ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumları oluşturmıştır. Konya Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı olan Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu, Konya Mehmet Akif Paşa İlköğretim Okulu, Bingöl Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu, İstanbul Gaziosmanpaşa İmam Hatip Lisesi çalışma evrenini oluşturmıştır.

ÖRNEKLEME GİREN ÇOCUKLARA AİT KİŞİSEL BİLGİLER

Tablo 1

Yoksunluğun Türüne Göre Örneklemeye Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Her ikisi de Öldü	7	5.22
Babam Öldü Annem Yaşıyor	69	51.49
Annem Öldü Babam Yaşıyor	17	12.69
Annem Babamı Ayrıldılar	41	30.60
TOPLAM	134	100.0

Örneklemeye giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 5.22)'sinin hem annesi hem babası hayatta değil iken, (% 51.49)'unun babası ölmüş annesi sağ, (% 12.69)'unun annesi ölmüş babası sağ ve (% 30.6)'sının annesi babası ayrılmıştır.

Tablo 2

Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortamlara Göre Örneklemeye Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Aile Yanı	35	26.12
Akraba	7	5.22
Yurt	92	68.66
TOPLAM	134	100.0

Örneklemeye giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 26.12)'sibir ailenin yanında, (% 5.22)'si akrabalarının yanında ve (% 68.66)'sı ise yetiştirme yurtlarında kalmaktadır.

Tablo 3

Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre Örneklemeye Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
1-2 yaş	26	19.40
3-4-5 yaş	46	34.33
6-7-8 yaş	37	27.61
9-10-11 yaş	22	16.42
12 ve + yaş	3	2.24
TOPLAM	134	100.0

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 19.4)'ü 1-2 yaşlarında iken, (% 34.33)'ü 3-4-5 yaşlarında iken, (% 27.61)'i 6-7-8 yaşlarında iken, (% 16.42)'si 9-10-11 yaşlarında iken ve (% 2.24)'ü ise 12 ve daha ileri yaşlarda yoksunluk problemi ile karşılaşmışlardır.

Tablo 4
Cinsiyet Değişkenine Göre Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı

	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Erkek	91	67.91
Kız	43	32.09
TOPLAM	134	100.0

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 67.91)'i erkek, (% 32.09)'u kızlardan oluşmaktadır.

Tablo 5
Yaş Değişkenine Göre Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
83-84 (14-15 Yaş)	53	39.55
85-86 (12-13 Yaş)	41	30.60
87-88 (10-11 Yaş)	27	20.15
89 +(9 -Yaş)	13	9.70
TOPLAM	134	100.0

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 39.55)'i 14-15 yaşlarında, (% 30.6)'sı 12-13, (%20.15)'i 10-11 ve (% 9.7)'si 9 yaşındadır.

Tablo 6
Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
İL	40	29.85
İLÇE	35	26.12
KÖY	59	44.03
TOPLAM	134	100.0

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 29.85)'i illerde dünyaya gelmiş, (% 26.12)'si ilçe doğumlu ve , (% 44.03)'ü köy yerleşim yerinde dünyaya gelmişlerdir.

Tablo 7
Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre
Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
1,2,3. SINIF	14	10.45
4-5. SINIF	24	17.91
6-7-8. SINIF	68	50.75
9-10. SINIF	28	20.90
TOPLAM	134	100.0

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 10.45)'i ilkokul 1-2-3. Sınıf öğrencisi, (% 17.91)'i ilkokul 4-5 sınıf öğrencisi, (% 50.75)'i ilköğretim ikinci kademe öğrencisi ve (% 20.9)'u ortaöğretim öğrencisidir.

Tablo 8
Sınıf Tekrarlayıp Tekrarlamadıklarına Göre
Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı

	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Sınıfta Kalmış	33	24.63
Sınıfta Kalmamış	101	75.37
TOPLAM	134	100.0

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 24.63)'ü öğrenim hayatları boyunca en az bir defa sınıf tekrarlamış, (% 75.37)'si ise hiç sınıfta kalmamıştır.

Tablo 9 Başarı
Düzeylerine Göre
Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Zayıf	27	20.15
Orta	42	31.34
İyi	32	23.88
Çokiyi	33	24.63
TOPLAM	134	100.0

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 20.15)'inin okul basanları "zayıf olarak belirlenmiştir, (% 31.34)'ü "orta", (% 23.88)'i "iyi" ve (% 24.63)'ü "çokiyi" olarak belirlenmiştir.

Tablo 10
Kardeşi Sayısı Değişkenine Göre
Örnekleme Giren Çocukların Dağılımı

<i>Gruplar</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Tek Çocuk	12	8.96
2-3 Kardeş	42	31.34
4-5 kardeş	51	38.06
6 ve + kardeş	29	21.64
<i>TOPIAM</i>	<i>134</i>	<i>100.0</i>

Örnekleme giren ana-baba yoksunluğu bulunan çocuklardan (% 8.96)'sı tek çocuklu ailelerden gelmektedir. Buna karşılık (% 31.34)'ü iki ve üç kardeş, (% 38.06)'sı dört ve beş kardeş ve (% 21.64)'ü altı ve daha fazla kardeşe sahiptir.

Veriler ve Toplanması

Veri Toplama Araçları:

1. Bilgi Toplama Formu : Araştırmada çocuk ve ailesi hakkında gerekli olan bilgileri öğrenebilmek, aynı zamanda çocuğun okul başarısı, sınıf düzeyi gibi bilgileri saptayabilmek amacıyla toplam 12 maddelik bir soru cetveli kullanılmıştır. Bu soru cetveli hazırlanırken, Güngörmüş (1986) ve Özyürek (1982)'in geliştirdiği soru cetvellerinden yararlanılmıştır.

2. Piers - Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı (Benlik Kavramı-Kendilik Anlayışı) Ölçeği : Anne-Baba yoksunluğu yaşayan çocukların benlik kavramlarının gelişiminin ne düzeyde olduğunu anlamak için kullanılan bu ölçek çocukların kendileri hakkında neler düşündüklerini ölçmek amacıyla 1964 yılında Piers-Harris tarafından geliştirilmiştir. Başlangıçta 164 maddeden oluşan ölçek yapılan madde analizleri sonucunda 80 maddelik son şekli almıştır (Öner, 1997, s. 444).

Ölçeğin maddeleri Jersild'in (1952) çocukların kendilerinde hoşlanıp hoşlanmadıkları şeyleri belirten cümlelerinden oluşan koleksiyonundan alınmıştır (Güngörmüş, 1986, s. 27).

Ölçek 9-15 yaş arası bireylere uygulanabilmektedir. "Evet" ya da "Hayır" olarak cevaplandırılan ölçeğin tamamlanma süresi onbeş-yirmi dakika sürmektedir. Cevap anahtarına göre puanlanan ölçekte, her doğru yanıt "1" puan verilir ve yüksek puan çocuğun olumlu bir benlik kavramına sahip olduğunu gösterir.

80 maddeden oluşan ölçeğin altı alt testi vardır. Bunlar;

1. Davranış,
2. Zekâ ve okul durumu,
3. Bedensel görünüm,
4. Kaygı,
5. Gözde olma,
6. Mutluluk.

Ölçeğin Türkçe forma çevirisi iki aşamada yapılmıştır. İlk aşamada Türkçeleştirilen ifadeler geri-çevirme tekniğiyle tekrar kontrol edilmiş ve düzeltilen maddelerin geçerliliği deneysel olarak araştırılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarında Türkçe çevirinin orijinal İngilizce formuyla eş değerde olduğu görülmüştür. Çalışmanın ikinci aşamasında ölçeğin güvenilirliği araştırılmış, test-tekrar test güvenilirliği için bulunan değişmezlik katsayıları ilkokul için .72 ile .91; ortaokul için .79 ile .98 arasında değişmiştir (Öner, 1997, s. 446).

Verilerin Toplanması:

Araştırmada, anne-baba yoksunu çocukların belirlenmesi şu şekilde yapılmıştır. Ölçeklerin uygulandığı ilköğretim okulunda, okul idaresinin yardımıyla öğrenci dosyalarından belirlenmiştir. Lise de ise rehberlik servisi öğrenci dosyalarından incelenerek belirlenmiştir. Yetiştirme Yurdunda ve Yuvalarda, 9-15 yaş grubu anne-baba yoksunu çocuklar Sosyal Hizmetler Uzmanı ve Yurt Psikoloğu'nun yardımıyla tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçek ve bilgi formu yaklaşık birer ders saatini kapsayan sürede uygulanmıştır. Toplu olarak uygulanan ölçeklerin uygulandığı gruplardaki öğrenci sayısı çalışmanın sağlıklı olması bakımından en fazla yirmi kişi olarak sınırlandırılmıştır.

Uygulamalar ilköğretim okulunda okul idaresinin belirlediği ders saati içinde yapılmış; Yetiştirme Yurdu'nda ve Çocuk Yuvası'nda danışman öğretmenlerin yardımlarıyla etüt saatinde, etüt sınıflarında gruplar halinde yapılmış; Bingöl Yetiştirme Yurdu'nda ve Çocuk Yuvası'nda Yetiştirme Yurdu Psikologu tarafından, etüt saatlerinde yapılmış; İstanbul Gaziosmanpaşa İmam-Hatip Lisesi'nde ise Lise Rehber Öğretmeni tarafından rehberlik saatinde yapılmıştır.

Uygulamada çocukların verecekleri cevapları etkileyebileceği düşüncesiyle isimleri alınmamış fakat ölçekler numaralandırılmıştır. Bu numaralara göre sınıf öğretmenleri veya danışman öğretmenleri tarafından okul basan durumları tespit edilmiştir,

Okul başarısı durumları şu şekilde ifade edilmiştir. Orta ve Lise'ye devam eden öğrencilerin bir yıl önceki yıl sonu başarı ortalamaları alınmış (4.00-5.00 : Çok iyi ; 4.00-3.00 ; İyi ; 3.00-2.00 : Orta ; 2.00'den aşağı zayıf); ilkokul öğrencilerinin ise bir yıl önceki yıl sonu dereceleri alınmıştır (Takdir ve Teşekkür alan öğrenciler ; Çok iyi ; İyi ile geçenler : İyi ; Orta ile geçenler : Orta ve tekrara kalanlar veya kurulla geçenler : Zayıf).

Verilerin Analizi:

Araştırma kapsamına giren deneklere ilgili ölçek uygulandıktan sonra, ölçekler araştırmacı tarafından elle puanlanmış ve ham puanlar belirlenmiştir. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS programı ile değerlendirilmiştir.

Gruplar arası karşılaştırmalar ikili değişkenler için t testi, üç ve daha fazla değişkenler için f testi tekniklerinden yararlanılmış ve grup puan ortalamaları arasındaki farklar .05 güven düzeyinde test edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada elde edilen bulgular 10 başlık altında verilmiştir:

1. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yoksunluğun Türü Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, ne tür bir yoksunluk içinde oldukları (anne baba ayrılmış/ biri ölmüş / her ikisi de ölmüş) değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 11’de gösterilmiştir:

Tablo 11 Yoksunluğun Türüne Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi				
	<i>Her İkisi de Öldü</i>	<i>Babam Öldü Annem Yaşıyor</i>	<i>Annem Öldü Babam Yaşıyor</i>	<i>Annem Babam Ayrıldılar</i>
Ortalama	45,71428	50,85507	50,29411	54,07317
Standart Hata	3,827931	1,286409	2,077124	1,416966
Ortanca	47	53	52	55
Kip	#N/A	43	55	47
Standart Sapma	10,12775	10,68571	8,564203	7,073010
Örnek Varyans	102,5714	114,1845	73,34558	82,31951
Aralık	33	43	32	40
En Büyük	29	26	32	30
En Küçük	62	69	64	70
Say	7	69	17	41

Yoksunluğun türü değişkenine göre anne-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde; en düşük benlik saygısına, anne babasından her ikisinin de öldüğü grupta rastlanmıştır (45.71). Dört tür yoksunluktan anne-babanın ayrıldığı (boşandığı) grupta ise, diğer gruplara kıyasla en yüksek benlik saygısı gözlenmiştir (54.07). Babası ölmüş, annesi ise hayatta olan çocukların benlik saygısı puan ortalaması (50.85); annesi ölmüş, babası hayatta olan çocuklarda gözlenen benlik saygısı puanlarının aritmetik ortalaması ise (50.29)’dur. Son iki istatistiki değer; anne kaybının, baba kaybına oranla benlik saygısı puanlarını daha az etkilediğini göstermekle birlikte; son verilerde göze çarpan en can alıcı nokta; anne ve

babanın her ikisinin de öldüğü grubun, benlik saygısı puanlarının , diğer üç gruptan belirgin şekilde düşük olmasıdır. Anne-babasının ayrıldığı gruptaki çocukların benlik saygısı puanlarının ise diğer üç gruptan önemli ölçüde yüksek gözlenmesi ise üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır

Anne baba yoksunluğunun ölüm veya boşanma gibi farklı sebeplerle ortaya çıkması çocuğu farklı etkilemektedir. Bazen boşanma ölümden daha yıkıcı olabilmektedir. Fakat aile içinde boşanmaya neden olabilecek durumlar çocuğun gelişimi üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. Görünüşte aile oldukları halde birbirlerine ve çocuklarına karşı görevlerini yerine getirmeyen pekçok anne ve baba vardır. Duygusal etkileşimin en aza indiği bu tip aileler de aşırı geçimsizlik ve şiddet ön plandadır. Anne babanın birbirleriyle olan sorunları çocuğa yansır. Aile içindeki bunalım ve stres çocuğa kötü davranma olasılığını yükseltir. Böyle bir ortamda çocuk ailesinden ve kendisinden utanan, ürkek, çekingen bir birey haline gelir. Çocuk bilinçaltında anne veya babasından birinin ölmesini veya boşanmalarını isteyebilir. Bu tip ailelerin çocukları için anne babanın boşanması bir rahatlama olabilir. Çocuğun kendini güvende hissetmediği stresli ortamdan daha sakin bir ortama geçmesi çocuk için daha olumlu olabilir. Boşanmadan sonra çocuk anne baba ile öncekinden daha iyi ilişkiler kurabilmektedir. Bu ise çocuğun kendine olan güvenini ve benlik saygısını arttıran bir durumdur. Anne babasının her ikisini kaybetmiş çocuklar ise “ kimsesiz” çocuklardır. Sığınacakları, güvenecekleri, onları koruyacak anne babaları yoktur ve olmayacaktır da. Hep birilerini anne baba gibi sevmeye, kendilerini sevdirebilme çabasını taşırlar. Anne baba kaybı çok küçük yaşlarda olmuş ve anne babanın yerini alabilecek bir yetişkin olmamışsa bu durumun bıraktığı izler derin olabilir. Bu gruptaki çocukların “ yalnızlık” , “ güvensizlik” duyguları genellenerek diğer insanlara ve nihayet kendilerine karşı güvensizliğe ve değersizliğe yol açmış olabilir. Puanların ortanca değerlerinin, anne babasından her ikisinin de öldüğü grupta(47.0), anne babanın ayrıldığı grupta ise (55.0) olarak hesaplanması bu yorumu desteklemektedir. Benlik saygısı puanlarından hesaplanan standart sapma değerlerinin, anne babanın her ikisinin de öldüğü grupta (10.1), anne babanın ayrıldığı grupta ise (7.0) olarak hesaplanması da; sözü edilen bu ikinci gruptaki çocukların benlik saygısı yönünden daha homojen bir özellik sergiledikleri şeklinde açıklanabilir.

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, yoksunluk türü gruplarına göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 12’de gösterilmiştir:

Tablo 12

Yoksunluğun Türüne Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

<i>Gruplar</i>	<i>Say</i>	<i>Toplam</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Varyans</i>		
Her İkisi de Öldü	7	320	45,71428	102,5714		
Babam Öldü Annem Yaşıyor	69	3509	50,85507	114,1845		
Annem Öldü Babam Yaşıyor	17	855	50,29411	73,34558		
Annem Babam Ayrıldılar	41	2217	54,07317	50,31951		
<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>SS</i>	<i>Serbestlik Derecesi</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P-değeri</i>	<i>F ölçütü</i>
Gruplar Arasında	559,2108	3	186,4036	2,886339	0,135066	2,674283
Gruplar İçinde	12846,28	130	98,81760			
Toplam	13405,5	133				

Tablo 12 incelendiğinde; yoksunluk türü gruplarına ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (2.886), serbestlik derecesi 3’e göre f kritik değerin 2.674 olduğu görülmektedir. Bu veriler, yoksunluk türü değişkenine göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile; çocukların (1) ana-babalarının her ikisinin de ölmesiyle yoksunluk içinde bulunmaları, (2) Babanın ölmesi ile ortaya çıkan yoksunluk, (3) annenin ölmesi ile ortaya çıkan yoksunluk ve (4) anne-babanın ayrılması ile ortaya çıkan yoksunluk, benlik saygısını farklı düzeylerde etkilemektedir ve bu fark .05 düzeyinde manidardır.

2. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortam Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, yoksunluktan sonra ne tür bir ortam içinde oldukları (aile yanı / akraba / yurt) değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 13’de gösterilmiştir:

Tablo 13
Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortamlara Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi

	<i>Aile Yanı</i>	<i>Akraba</i>	<i>Yurt</i>
Ortalama	55,02857	51,42857	48,16304
Standart Hata	1,5331	4,046498	1,055131
Ortanca	58	50	49,5
Kip	58	#YOK	47
Standart Sapma	9,069943	10,70603	10,12046
Say	35	7	92

Yoksunluktan sonra çocuğun yaşadığı ortam değişkenine göre ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde; yoksunluktan sonra aile yanında kalan çocukların benlik saygısı puan ortalaması (55.02), akraba yanında kalanların (51.42) ve yetiştirme yurtlarında kalanların ise (48.16) olduğu görülmektedir. Puanların ortanca değerleri incelendiğinde de, aritmetik ortalama değerlerine paralel olarak aile yanında kalanların ortanca puanı (58.0), akraba yanında kalanların (50.0) ve yurt ortamında kalanların ise (49.5) olduğu görülmektedir. Bu değerler dikkate alındığında; ana-baba yoksunluğu problemine sahip çocuklar için en uygun ortamların “aile” olduğu görülmektedir. Bu durum, ülkemizde özellikle yeterli düzeye getirilemeyen “koruyucu aile” kurumu üzerinde yoğunlaşılmasına yönelik ip uçları içermektedir. Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklar için “koruyucu aile” ortamından sonra “akraba” ortamı gelmektedir. Puanlar göstermiştir ki; sayılan üç ortam içinde en sağlıklı görüneni “yurtlar”dır. Benlik saygısı puan ortalaması ve ortanca puanı en düşük gözlenen grup, yurtlarda yetişenler olmuştur. Bu veri ise; ülkemizdeki yetiştirme yurtlarının şartlarını, personel kadrosunu ve eğitim imkanlarını yeniden değerlendirmenin gerekliliğini göstermektedir. Bununla birlikte; yetiştirme yurtlarımızın yükünü, “koruyucu aile” kurumuna aktarmanın ve “yurtların” bakım, eğitim ve himaye görevi yanında, birinci derecede önemli görevinin “koruyucu aile” bulmak, yerleştirmek, denetlemek ve koordinasyon sağlamak yönünde ağırlık kazandırılmasının gereği ortaya çıkmıştır.

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, barınma yerine göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 14’de gösterilmiştir:

Tablo 14
Yoksunluktan Sonra Çocuğun Yaşadığı Ortamlara Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

Gruplar	Say	Toplam	Ortalama	Varyans		
Aile Yanı	35	1926	55,02857	82,26387		
Akraba	7	360	51,42857	114,619		
Yurt	92	4430	48,16304	102,4237		
Varyans Kaynağı	SS	df	MS	F	P-değeri	F kısıtlaması
Gruplar Arasında	600,2599	2	300,13	3,170386	0,049757	3,065296
Gruplar İçinde	12805,24	131	97,74992			
Toplam	13405,5	133				

Tablo 14 incelendiğinde; barınma yeri gruplarına ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (3.17), serbestlik derecesi 2'ye göre f kritik değerin 3.065 olduğu görülmektedir. Bu veriler, yoksunluktan sonra çocuğun bakımı ve eğitiminden sorumlu kurumun türü değişkenine göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Çocukların aile yanında, akraba yanında veya yetiştirme yurtlarında kalmaları ile, onların ölçülen benlik saygısı arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Aile yanında barınan çocukların benlik saygısı puan ortalamaları diğer iki gruba kıyasla manidar derecede yüksek bulunmuştur.

3. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, yoksunluğun başlangıç yaşı değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 15'de gösterilmiştir:

Tablo 15
Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi

	1-2 yaş	3-4-5 yaş	6-7-8 yaş	9-10-11 yaş	12 ve + yaş
Ortalama	45,07692	50,82608	51,09090	53,13513	57
Standart Hata	2,116545	1,599910	2,098142	1,436421	4,932882
Ortanca	46,2	50	53	55	58
Kip	46	43	61	60	#N/A
Standart Sapma	10,79230	10,85112	9,841162	8,737410	8,544003
Aralık	37	43	34	33	17
En Büyük	28	26	32	37	48
En Küçük	65	69	66	70	65
Say	26	46	22	37	3

Tablo 15 incelendiğinde; 1-2 yaşında yoksunluk problemi başlayan çocukların benlik saygısı puan ortalaması (45.07), 3-4-5 yaşlarında yoksunluğun başladığı çocuklarda (50.82), 6-7-8 yaşlarında yoksunluğun başladığı grupta (51.09), 9-10-11 yaşlarında yoksunluğun başladığı grupta (53.13) ve 12 yaş ve + grupta (57.0) olarak hesaplanmıştır. Bu veriler incelendiğinde, 1-2 yaşlarında ortaya çıkan ana-baba yoksunluğunun, benlik saygısı üzerinde çok daha olumsuz etkiler meydana getirdiğini göstermektedir. Erickson başta olmak üzere birçok kuramcının ifade ettiği gibi; bu dönemin “temel güven / güvensizlik” duygusunun kazanıldığı bir dönem olduğu dikkate alındığında; ana-baba yoksunluğunun en fazla yıkım meydana getirdiği dönemin de 1-2 yaşlar olduğu söylenebilir. Bununla birlikte benlik saygısı puanlarının göreceli olarak düşüklüğü 8 yaşına kadar sürmektedir. Sadece 9-10-11 yaş grubunda puan ortalamalarının (53.0)’e ulaştığı göz önüne alındığında; 1-2 yaş üzerinde etkili olduğu kadar etkili görülmemekle birlikte; bu yaş grupları için de ana-baba yoksunluğunun olumsuz etkileri; 12 yaştan sonra ortaya çıkan yoksunluğa kıyasla daha fazladır. 12 yaş ve daha üstünde başlayan yoksunluğun, benlik saygısı üzerindeki etkisi ise, önceki yaşlara oranla daha düşüktür.

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, yoksunluğun başladığı yaşlara göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 16’da gösterilmiştir:

Tablo 16
Yoksunluğun Başladığı Yaş Değişkenine Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

<i>Gruplar</i>	<i>Say</i>	<i>Toplam</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Varyans</i>		
1-2 yaş	26	1302	45,07692	116,4738		
3-4-5 yaş	46	2338	50,82608	117,7468		
6-7-8 yaş	37	1966	51,09090	76,34234		
9-10-11 yaş	22	1124	53,13513	96,84848		
12 ve + yaş	3	171	57	73		
<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>SS</i>	<i>Serbestlik Derecesi</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P-değeri</i>	<i>F ölçütü</i>
Gruplar Arasında	266,9026	4	66,72566	2,655139	0,624293	2,441893
Gruplar İçinde	13138,59	129	101,8495			
Toplam	13405,5	133				

Tablo 16 incelendiğinde; yoksunluğun başladığı yaşlara ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (2.65), serbestlik derecesi 4'e göre f kritik değerin 2.65 olduğu görülmektedir. Bu veriler, yoksunluğun başladığı yaşlara göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Çocukların hangi yaşlarda yoksunluk problemi ile yüz yüze geldikleri ile, onların ölçülen benlik saygısı arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Daha küçük yaşlarda ve özellikle 1-2 yaşlarında ortaya çıkan yoksunluğun, benlik saygısı üzerinde daha fazla olumsuz etkileri bulunduğu görülmüştür.

4. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, cinsiyet değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 17'de gösterilmiştir:

Tablo 17
Cinsiyet Değişkenine Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi

	<i>Erkek</i>	<i>Kız</i>
Ortalama	50,81318	52,95348
Standart Hata	1,085694	1,415369
Ortanca	52	54
Kip	47	62
Standart Sapma	10,35686	9,281198
Örnek Varyans	107,2647	86,14064
Aralık	42	41
En Büyük	28	26
En Küçük	70	67
Toplam	4624	2277
Say	91	43

Tablo 17 incelendiğinde; ana-baba yoksunluğu içinde bulunan kız çocukların benlik saygısının (52.95), erkek çocuklara kıyasla (50.81) daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu durum toplumumuzda kız ve erkek çocuklara kültürel olarak aktarılan “kız” ve “erkek” rollerinin bir etkisi olarak ortaya çıkmış olabilir. İki cinsiyet arasında yetiştirme yurtlarında izlenen olası tutum farkları da, benlik saygısında ortaya çıkan bu farklılaşmaya sebep olduğu düşünülmektedir. Cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı puanlarının ortanca

değeri dikkate alındığında da, iki cinsiyet arasındaki farklılık göze çarpmaktadır. Kız çocuklarının yarısı 54 puanın üzerinde puanlar elde etmişlerdir. Erkek çocukların yarısı ise 52 ve daha yukarı puanlara sahiptirler. Puanların standart sapma değerinin kızlarda daha düşük (93.28), erkeklerde ise daha yüksek (10.35) gözlenmesi ise; yoksunluk içinde bulunan kız çocukların benlik saygısı yönünden birbirine daha yakın puanlara sahip oldukları, buna karşılık erkeklerin benlik saygısı özelliği yönünden kendi içinde daha değişken (heterojen) bir özellik sergiledikleri şeklinde açıklanabilir.

Ana-baba yoksunluğu çeken çocukların benlik saygısı puanlarının cinsiyetlere göre anlamlı derecede farklılaşıp farklılaşmadığı t testi ile sınanmıştır. Bu sına sonuçları Tablo 18’de gösterilmiştir:

Tablo 18		
Cinsiyet Değişkenine Göre		
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi		
	<i>Erkek</i>	<i>Kız</i>
Ortalama	50,81318	52,95348
Varyans	107,2647	86,14064
Gözlem	91	43
Birikimli Varyans	100,5434	
Öngörülen Ortalama Farkı	0	
Serbestlik Derecesi	132	
t Stat	1,153455	
t Kritik tek-uçlu	1,656478	

Tablo 18 incelendiğinde; iki grubun puan ortalamaları üzerinde hesaplanan t değerinin 1.153, serbestlik derecesinin 132 ve t kritik değerin 1.656 olduğu görülmektedir. Bu verilere göre hesaplanan t değeri, t kritik değerden küçük bulunduğu için, cinsiyet değişkenine göre, çocukların benlik saygısı puanları .05 düzeyinde anlamlı ölçüde birbirinden farklı bulunmamıştır.

5. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, doğum tarihleri esas alınarak yaş değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 19’da gösterilmiştir:

Tablo 19
Yaş Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi

	83-84 (14-15 Yaş)	85-86 (12-13 Yaş)	87-88 (10-11 Yaş)	89 (9 - Yaş)
Ortalama	51,15094	51,19512	51,66666	53,53846
Standart Hata	1,305174	1,523082	2,222649	2,966944
Ortanca	50	54	49	54
Kip	43	54	38	53
Standart Sapma	9,501814	9,752485	11,54922	10,69747
Örnek Varyans	90,28447	95,11097	133,3846	114,4358
Aralık	41	38	35	37
En Büyük	26	28	35	30
En Küçük	67	66	70	67
Toplam	2711	2099	1395	696
Say	53	41	27	13

Yaş değişkenine göre ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde; 14 - 15 yaş grubundaki çocukların benlik saygısı puan ortalaması (51.15), 12 - 13 yaş grubunda bulunanların (51.19) , 10-11 yaş grubunda bulunanların (51.66) ve 9 yaş grubunda olanların (53.54) oldukları görülmektedir. Bütün yaş gruplarında puan ortalamaları birbirine yakın görülmekle birlikte en olumlu benlik saygısına sahip çocukların 9 yaş grubunda bulunan çocuklar olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık göreceli olarak en düşük benlik saygısı 14-15 yaş grubunda gözlenmiştir. Bu durumun, çocukların içinde bulundukları gelişim çağı ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. 14-15 yaş grubunda yer alan çocukların erinlik çağında ve ergenlik çağının başlangıcında oldukları göz önüne alındığında ve bu gelişim dönemlerinin bilinen duygusal ve sosyal özellikleri dikkate alındığında, benlik saygısında gözlenen göreceli düşüklüğün sebebi anlaşılabilir. Puanların ortanca değerleri de, yaş grupları arasında gözlenen puan farklarına işaret etmektedir. 9 yaş grubundaki çocukların % 50'si 54 ve daha yüksek puanlara sahip iken; 14- 15 yaş grubunda ortanca puan 50 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte (9 yaş) grup içinde yer alan çocukların, benlik saygısı daha değişkendir (ss=10.69). Buna karşılık 14-15 yaş grubu kendi içinde benlik saygısı özelliği bakımından daha homojen bulunmuştur (ss=9.5).

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, yaş gruplarına göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 20'de gösterilmiştir:

Tablo 20
Yaş Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

Gruplar	Say	Toplam	Ortalama	Varyans			
83-84 (14-15 Yaş)	53	2711	51,15094	90,28447			
85-86 (12-13 Yaş)	41	2099	51,19512	95,11097			
87-88 (10-11 Yaş)	27	1395	51,66666	133,3846			
89 (9 - Yaş)	13	696	53,53846	114,4358			
Varyans Kaynağı	SS	Serbestlik Derecesi	MS	F	P-değeri	F ölçütü	
Gruplar Arasında	65,03775	3	21,67925	0,211259	0,888453	2,674283	
Gruplar İçinde	13340,46	130	102,6189				
Toplam	13405,5	133					

Tablo 20 incelendiğinde; yaş gruplarına ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (0.211), serbestlik derecesi 3'e göre f kritik değerin 2.674 olduğu görülmektedir. Bu veriler, yaş değişkenine göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olmadığını göstermektedir.

6. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Çocukların Geldikleri Yerleşim Yeri Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, yetiştirme yurtlarına gelmeden önce yaşadıkları yerleşim yeri (doğum yeri) değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 21'de gösterilmiştir:

Tablo 21
Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi

	İL	İLÇE	KÖY
Ortalama	53,575	52,22857	49,66101
Standart Hata	1,453063	1,650610	1,376009
Ortanca	54	50	50
Kip	48	47	55
Standart Sapma	9,189982	9,765141	10,56932
Örnek Varyans	84,45576	95,35798	111,7106
Aralık	41	38	40
En Büyük	28	32	26
En Küçük	69	70	66
Toplam	2143	1828	2930
Say	40	35	59

Yerleşim yeri değişkenine göre ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde; yetiştirme yurtlarına gelmeden

önce “il” yerleşim yerinde yaşamış çocukların benlik saygısı puan ortalaması (53.57), ilçelerde yaşamış olanların (52.22) ve köy yerleşim yerinde yaşamış olanların ise (49.66) oldukları görülmektedir. En olumlu benlik saygısına sahip çocukların yetiştirme yurtlarına gelmeden önce illerde yaşamış çocuklar olduğu, buna karşılık göreceli olarak en düşük benlik saygısına sahip olanların ise köy yerleşiminden geldikleri gözlenmiştir. Bu durumun, çocukların yoksunluktan önce doğup büyüdüğü yerleşim yerinin özelliğinin benlik saygısı üzerinde etkili bir değişken olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İllerde yaşamış çocukların, kısmen de olsa sosyal etkileşimlerindeki zenginlik ve bunun ortaya çıkardığı problem çözme becerisi ve başa çıkma stratejilerini bir dereceye kadar kazanmış olabilecekleri, puan farklılığını ortaya çıkaran bir faktör olabilir. Köy yerleşiminden gelen çocuklar için yukarıda söylenenlerin geçerli olmamasının yanında, araştırmanın yapıldığı çevrenin il merkezi olması ve köyden gelen çocukların yetiştirme yurdunun bulunduğu il ortamına uyum sağlama konusunda muhtemel güçlüklerinin de bulunabileceğini akla getirmektedir. İllerden gelen çocukların benlik saygısı puanlarının ortanca değerinin 54, köy kaynaklı çocukların puanlarının ortanca değerinin ise 50 olarak hesaplanması da yapılan yorumu desteklemektedir. Bununla birlikte köy kaynaklı çocukların benlik saygısı daha değişkendir ($ss=10.56$). Buna karşılık İllerden gelen grubu kendi içinde benlik saygısı özelliği bakımından daha homojen bulunmuştur ($ss=9.18$).

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, yerleşim yeri özelliğine göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 22’de gösterilmiştir:

Tablo 22
Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

<i>Gruplar</i>	<i>Say</i>	<i>Toplam</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Varyans</i>		
<i>a</i>						
İL	40	2143	53,575	84,45576		
İLÇE	35	1828	52,22857	95,35798		
KÖY	59	2930	49,66101	111,7106		
<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>SS</i>	<i>Serbestlik Derecesi</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P-değeri</i>	<i>F ölçütü</i>
Gruplar Arasında	390,3332	2	195,1666	1,964387	0,144351	3,065295
Gruplar İçinde	13015,16	131	99,35241			
Toplam	13405,5	133				

Tablo 22 incelendiğinde; yerleşim yeri gruplarına ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (1.96), serbestlik derecesi 2'e göre f kritik değerin 3.065 olduğu görülmektedir. Bu veriler, yerleşim yeri değişkenine göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olmadığını göstermektedir.

7. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Çocukların Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 23'de gösterilmiştir:

Tablo 23 Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi				
	1,2,3. SINIF	4-5. SINIF	6-7-8. SINIF	9-10. SINIF
Ortalama	53,5	52,01470	51,28571	49,125
Standart Hata	2,921594	2,241176	1,120581	2,040500
Ortanca	54	53.5	53	47
Kip	53	38	47	55
Standart Sapma	10,931605	10,97947	9,240554	10,79731
Aralık	37	35	41	41
En Büyük	30	35	28	26
En Küçük	67	70	69	67
Say	14	24	68	28

Öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde; 1-2-3 sınıflarda öğrenim gören grubundaki çocukların benlik saygısı puan ortalaması (53.5), 4-5. sınıf grubunda bulunanların (52.01), 6-7-8. sınıf grubunda bulunanların (51.28) ve 9-10. Sınıflarda öğrenim görenlerin ise (49.12) oldukları görülmektedir. Bütün sınıf düzeylerine ait puan ortalamaları birlikte incelendiğinde, benlik saygısı puanlarının küçük sınıflardan büyük sınıflara gidildikçe düştüğü gözlenmektedir. Hatırlanacağı gibi yaş değişkenine ilişkin bulgular aktarılırken, burada elde edilen bulgulara paralel olarak en düşük benlik saygısı 15-16 yaş grubunda gözlemlendiği belirtilmişti. Bu durumda her iki bulgudan da ortak sonuçlara ulaşılmaktadır. Benlik saygısı puanlarının sınıf seviyesi yükseldikçe düşmesi,

çocukların içinde bulundukları gelişim çağı ile ilgili görülmektedir. 9-10. Sınıflarda yer alan çocukların erinlik çağında ve ergenlik çağının başlangıcında oldukları göz önüne alındığında ve bu gelişim dönemlerinin bilinen duygusal ve sosyal özellikleri dikkate alındığında, benlik saygısında gözlenen göreceli düşüklüğün sebebi anlaşılabilir. Puanların ortanca değerleri de, sınıf düzeyine göre gözlenen puan farklarını desteklemektedir. 9-10. Sınıf öğrencisi olan çocukların puanlarına ait ortanca değer 47 iken, 6-7-8. Sınıf öğrencilerinde 53, 4-5. Sınıf öğrencilerinde 53.5 ve 1-2-3. Sınıf öğrencilerinde 54'dür. Bu veriler de, benlik saygısının sınıf düzeyine uygun olarak değiştiğini ve üst sınıflara doğru ilerledikçe azaldığını göstermektedir.

Bununla birlikte sınıf düzeylerine göre oluşturulan bütün gruplara ait puanların standart sapma değerlerinin birbirine yakın olduğu gözlenmiştir. Bu durum bütün grupların kendi içinde ölçülen özellik yönünden benzer homojenlik düzeyinde olduklarını göstermektedir. Sadece 6-7-8. Sınıfların standart sapma puanı diğer gruplardan küçük bulunmuştur. Bu veriye dayalı olarak; 6-7-8. Sınıf öğrencilerinin, diğer gruplara kıyasla, benlik saygısı yönünden daha birbirine benzer ölçümler elde ettikleri söylenebilir.

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, sınıf düzeylerine göre oluşturulan gruplarda gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 24'de gösterilmiştir:

Tablo 24
Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

<i>Gruplar</i>	<i>Say</i>	<i>Toplam</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Varyans</i>		
			<i>a</i>			
1,2,3. SINIF	14	749	53,5	119,5		
4-5. SINIF	24	1179	52,01470	120,5489		
6-7-8. SINIF	68	3537	51,28571	85,38784		
9-10. SINIF	28	1436	49,125	116,5820		
<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>SS</i>	<i>Serbestlik</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P-değeri</i>	<i>F ölçütü</i>
		<i>Derecesi</i>				
Gruplar Arasında	210,67542	3	70,22514	0,691882	0,558589	2,674283
Gruplar İçinde	13194,824	130	101,4986			
Toplam	13405,5	133				

Tablo 24 incelendiğinde; sınıf düzeylerine ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (0.691), serbestlik derecesi 3'e göre f kritik değerin 2.674 olduğu görülmektedir. Bu veriler, sınıf düzeyi değişkenine göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olmadığını göstermektedir.

8. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Sınıfta Kalıp Kalmadıkları Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, öğrenim hayatları boyunca sınıf tekrarlayıp tekrarlamadıkları değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 25'de gösterilmiştir:

Tablo 25		
Sınıf Tekrarlayıp Tekrarlamadıklarına Göre		
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi		
	<i>Evet Kalmış</i>	<i>Hayır Kalmamış</i>
Ortalama	49,06060606	52,2970297
Standart Hata	1,723247569	0,995489288
Ortanca	49	54
Kip	48	47
Standart Sapma	9.00993618	10,9804552
Aralık	40	42
En Büyük	26	28
En Küçük	66	70
Say	33	101

Başarı değişkeninin bir göstergesi olarak alınan, sınıf tekrarlama özelliklerine göre ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde; sınıf tekrarı yapmış olan grubundaki çocukların benlik saygısı puan ortalaması (49.06), öğrenim hayatı boyunca hiç sınıf tekrarlamamış grubunda bulunanların (52.29) oldukları görülmektedir. Sınıf tekrarlayan ve hiç sınıfta kalmayan öğrencilerin puan ortalamaları arasında (3.20) puanlık bir fark gözlenmektedir. Bu durum öğrencinin geçmiş veya mevcut başarıları veya başarısızlığı ile benlik saygısı arasında bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Başarı düzeyi daha yüksek olan öğrencilerde, başarı düzeyi daha düşük olanlara kıyasla benlik saygısı da daha yüksektir. Puanların ortanca değerleri de, aritmetik ortalamaya dayalı olarak yapılan bu yorumu desteklemektedir. Hiç sınıfta

kalmamış öğrencilerin, benlik saygısı puanları üzerinden hesaplanan ortanca değer (54) iken, sınıf tekrarlamış öğrencilerde bu değer (49)'dur. Bununla birlikte, sınıf tekrarı yapmış öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri, kendi içinde birbirine daha fazla benzerken ($ss=9.0$); hiç sınıf tekrarlamamış öğrenciler, aynı özellik yönünden daha geniş bir alana dağılmışlardır ($ss=11.0$).

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, sınıf tekrarlayıp tekrarlamama özelliklerine göre oluşturulan gruplarına göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla t sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 26'da gösterilmiştir:

Tablo 26
Sınıf Tekrarlayıp Tekrarlamadıklarına Göre Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

	<i>Evet Kalmış</i>	<i>Hayır Kalmamış</i>
Ortalama	49,06060606	52,2970297
Varyans	97,99621212	100,0908911
Gözlem	33	101
Öngörülen Ortalama Farkı	0	
Serbestlik Derecesi	132	
t Stat	1,674759183	
t Kritik tek-uçlu	1,656478616	

Tablo 26 incelendiğinde; sınıf tekrarlayıp tekrarlamama özelliklerine göre oluşturulan gruplara ait puanlar üzerinde hesaplanan t değerinin (1.674), serbestlik derecesi 132'ye göre t kritik değer 1.656 olduğu görülmektedir. Bu veriler, başarı değişkenine göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olduğunu göstermektedir ($p < .05$). Başka bir ifade ile; çocuğun başarılı olup olmaması ile onun benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Sınıfta kalmayarak başarılı olduğunu gösteren çocukların benlik saygısı, sınıfta kalan akranlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

9. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Kendi Algısına Göre Başarı Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, kendi algılamalarına dayalı olarak gözlenen başarı seviyeleri değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 27’de gösterilmiştir:

Tablo 27
Kendi Algılarına Dayalı Başarı Düzeylerine Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi

	<i>zayıf</i>	<i>orta</i>	<i>iyi</i>	<i>Çokiyi</i>
Ortalama	48.80952	50.18518	51.9375	55.57575
Ortanca	49	49,5	53,5	58
Kip	48	49	47	63
Standart Sapma	8,875363	9,978606	9,449142	10,60963
Aralık	33	39	32	44
En Büyük	32	28	34	26
En Küçük	65	67	66	70
Say	27	42	32	33

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklara, benlik saygısı ölçeğinin yanında verilen kişisel bilgi formunda, okul başarılarını “zayıf-orta-iyi-çokiyi” sınıflamasında bir yere koymaları istenmiştir. Çocukların kendi değerlendirmelerine dayalı olarak oluşturulan başarı düzeyi değişkenine göre ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde; “zayıf” grubundaki çocukların benlik saygısı puan ortalaması (48.80), “orta” başarı grubunda bulunanların (50.18), “iyi” başarı grubunda bulunanların (51.93) ve “çokiyi” başarı grubunda olanların (55.57) oldukları görülmektedir.

Bu durumda, en olumlu benlik saygısına sahip çocukların kendilerini “çokiyi” başarı düzeyinde görenler oldukları tespit edilmiştir. En düşük benlik saygısı ise kendi başarılarını “zayıf” olarak niteleyen grupta gözlenmiştir. Daha önceki alt başlıkta açıklanan ve çocukların sınıf tekrarlayıp tekrarlamadıkları değişkenine dayandırılan bulgular ile buradaki bulgular tam anlamıyla uygunluk göstermektedir. Bu durum bir defa daha göstermiştir ki, çocukların başarı düzeyleri ile benlik saygıları arasında bir ilişki mevcuttur. Başarı düzeyi ve başarı algısı daha yüksek olan çocukların benlik saygısı da daha

yüksektir. Ya da başka bir ifade ile, başarı düzeyi ile benlik saygısı birlikte artma ve azalma göstermektedir. Puanların ortanca değerleri de, “zayıftan” “çokiyi” ye doğru (49), (49.5), (53.5) ve (58) şeklinde sıralanması bu yorumu desteklemektedir. Diğer yandan çocukların benlik saygısı bakımından birbirlerine benzerliği “çokiyi” den “zayıfa” doğru gidildikçe artmaktadır. Başarı düzeyini “çokiyi” olarak niteleyen grubun standart sapma değeri (10.6), “iyi” grubunun (9.44), “orta grubunun (9.97) ve “zayıf” grubunun ise (8.87)’dir. Bu istatistiksel değerler göstermiştir ki; başarı düzeyini “zayıf” olarak değerlendiren çocukların benlik saygısı özelliği birbirine daha fazla benzerlik gösterirken, başarı düzeyini “çokiyi” olarak niteleyen çocukların benlik saygısı özelliği daha değişkendir, benlik saygısı puanları daha geniş bir alana dağılım göstermiştir.

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, başarı düzeylerine göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 28’de gösterilmiştir:

Tablo 28
Kendi Algılarına Dayalı Başarı Düzeylerine Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

<i>Gruplar</i>	<i>Say</i>	<i>Toplam</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Varyans</i>		
zayıf	27	1355	48,80952	78,77207		
orta	42	2050	50,18518	99,57259		
iyi	32	1662	51,9375	89,28629		
Çokiyi	33	1834	55,57575	112,5643		
<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>SS</i>	<i>Serbestlik Derecesi</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P-değeri</i>	<i>F ölçütü</i>
Gruplar Arasında	905,0141	3	301,6713	3,137260	0,027720	2,674283
Gruplar İçinde	12500,48	130	96,15758			
Toplam	13405,5	133				

Tablo 28 incelendiğinde; yaş gruplarına ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (3.137), serbestlik derecesi 3’e göre f kritik değerin 2.674 olduğu görülmektedir. Bu veriler, algılanan başarı düzeyi değişkenine göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile; çocukların kendi okul başarılarını “zayıf-orta-iyi-çokiyi” şeklinde değerlendirmeleri ile benlik saygısı puanları arasında .05 düzeyinde manidar bir ilişki mevcuttur. Kendilerini daha başarılı gören öğrencilerin, kendilerini başarısız olarak niteleyenlere oranla benlik saygıları da daha yüksektir.

10. Ana-Baba Yoksunluğu Çeken Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Düzeyinin Kardeş Sayısı Değişkenine Göre İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

Ana-baba yoksunluğu çeken çocuklarda gözlenen benlik saygısı düzeylerinin, kardeş sayısı değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulgular Tablo 29’da gösterilmiştir:

Tablo 29
Kardeşi Sayısı Değişkenine Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının Betimsel Analizi

	<i>Tek Çocuk</i>	<i>2-3 Kardeş</i>	<i>4-5 kardeş</i>	<i>6 ve + kardeş</i>
Ortalama	56,01666667	52,16666667	51,56862745	47,44827586
Standart Hata	2,934792165	1,739049584	1,151386173	2,077077693
Ortanca	59	48,5	53	51
Kip	65	47	55	47
Standart Sapma	10,16641828	11,27032942	8,222541948	11,18540569
Aralık	29	42	38	41
En Büyük	36	28	29	26
En Küçük	65	70	67	67
Toplam	659	2149	2630	1463
Say	12	42	51	29

Tablo 29 incelendiğinde; tek çocuk olup da yoksunluk problemi olanların benlik saygısı puan ortalaması (56.01), 2-3 kardeşli ailelerden gelen çocuklarda (52.16), 4-5 kardeşli çocuklarda (51.56) ve 6 ve daha fazla kardeşi bulunan çocukların yer aldığı grupta (47.44) olduğu görülmektedir. Bu veriler incelendiğinde, 6 ve daha fazla kardeşe sahip çocukların daha düşük benlik saygısına sahip oldukları; buna karşılık hiç kardeşi olmayan ana-baba yoksunu çocuğun benlik saygısının daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Yukarıda betimsel değerlere dayalı olarak açıklanan bulguların yanında, kardeş sayısı değişkenine göre gözlenen benlik saygısı puanlarının birbirinden manidar düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak amacıyla f sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 30’da gösterilmiştir.

Tablo 30
Kardeşi Sayısı Değişkenine Göre
Çocuklarda Gözlenen Benlik Saygısı Puanlarının İlişkisel Analizi

<i>Gruplar</i>	<i>Say</i>	<i>Toplam</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Varyans</i>		
Tek Çocuk	12	659	56,01666667	103,3560606		
2-3 Kardeş	42	2149	52,16666667	127,0203252		
4-5 kardeş	51	2630	51,56862745	67,61019608		
6 ve + kardeş	29	1463	47,44827586	125,1133005		
<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>SS</i>	<i>Serbestlik Derecesi</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P-değeri</i>	<i>F ölçütü</i>
Gruplar Arasında	177,0677823	3	59,0225941	3,580033757	0,629141	2,674283
Gruplar İçinde	13228,43222	130	101,7571709			
Toplam	13405,5	133				

Tablo 30 incelendiğinde; kardeş sayısı gruplarına ait puanlar üzerinde hesaplanan f değerinin (3.58), serbestlik derecesi 3'e göre f kritik değerin 2.674 olduğu görülmektedir. Bu veriler, kardeş sayısına göre benlik saygısı puanlarının istatistiksel olarak manidar düzeyde birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Çocukların, tek çocuk olması, 2-3 kardeşe, 4-5 kardeşe veya 6 ve + kardeşe sahip olmaları ile, onların ölçülen benlik saygısı arasında .05 düzeyinde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Tek çocuk olup da yoksunluk problemi bulunan grubun benlik saygısı puanları diğer gruplardan manidar derecede yüksektir.

BÖLÜM V

ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER

ÖZET

Bu araştırma anne baba yoksunluğu ile benlik kavramı arasında ilişkiyi saptamak, çocukların benlik saygısını nasıl etkilediğini bulmak ve genel bir değerlendirmeye varmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırma Konya Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu ve Erkek Yetiştirme yurdu , Bingöl Çocuk Esirgeme Kurumu, Konya Akif Paşa İlköğretim Okulu, İstanbul Gazi Osman Paşa İmam Hatip Lisesi’nde 9-15 yaş grubu anne babasından her ikisi veya biri olmayan, anne babası boşanmış 134 çocuk belirlenerek gerçekleştirilmiştir. Çocuklara soru cetveli, Piers –Harris Benlik Kavramı Ölçeği uygulanmıştır.

Araştırma anne baba yoksunluğunun 9-15 yaş grubu çocukların benlik kavramlarının; yaş, cinsiyet, kayıp yaşı, şundaki yaşı, kayıptan sonra kiminle nerede yaşadığı, okul başarısı, sınıf düzeyi, kardeş sayısı gibiçeşitli bağımsız değişkenlerle ilişkisini ortaya koymaya yöneliktir. Böyle bir araştırma ilişkisel tarama modelidir.

Gruplar arası karşılaştırmalar t testi, üç veya daha fazla değişkenler için f testi tekniklerinden yararlanılmış ve grup puan ortalamaları arasındaki farklar .05 güven düzeyinde test edilmiştir.

SONUÇ

Araştırmada elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

1. En düşük benlik saygısına, anne babadan her ikisinin de öldüğü grupta rastlanmıştır. Dört tür yoksunluktan ana-babanın boşandığı grupta ise, diğer gruplara kıyasla en yüksek benlik saygısı gözlenmiştir
2. Yoksunluktan sonra aile yanında kalan çocukların benlik saygısı puan ortalaması, akraba yanında kalanlardan ve yetiştirme yurtlarında kalanlardan daha yüksektir.
3. Ana-baba yoksunluğunun en fazla yıkım meydana getirdiği dönemin de 1-2 yaşlar olduğu görülmüştür.
4. Ana-baba yoksunluğu içinde bulunan kız çocukların benlik saygısının, erkek çocuklara kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmektedir.
5. Bütün yaş gruplarında puan ortalamaları birbirine yakın görülmekle birlikte en olumlu benlik saygısına sahip çocukların 10 ve daha küçük yaş grubunda bulunanlar olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık göreceli olarak en düşük benlik saygısı 14-15 yaş grubunda gözlenmiştir.
6. En olumlu benlik saygısına sahip çocukların yetiştirme yurtlarına gelmeden önce illerde yaşamış çocuklar olduğu, buna karşılık göreceli olarak en düşük benlik saygısına sahip olanların ise köy yerleşiminden geldikleri gözlenmiştir.
7. Benlik saygısı puanlarının küçük sınıflardan büyük sınıflara gidildikçe düştüğü gözlenmiştir.
8. Başarı düzeyi daha yüksek olan öğrencilerde, başarı düzeyi daha düşük olanlara kıyasla benlik saygısı da daha yüksektir.
9. En olumlu benlik saygısına sahip çocuklar "çok iyi" başarı düzeyine sahip olanlar olduğu tespit edilmiştir. En düşük benlik saygısı ise başarıların "zayıf olarak belirlenen grupta gözlenmiştir.

10.Benlik saygısı puanlarının küçük sınıflardan büyük sınıflara gidildikçe düştüğü gözlenmiştir.

11.Başarı düzeyi daha yüksek olan öğrencilerde, başarı düzeyi daha düşük olanlara kıyasla benlik saygısı da daha yüksektir.

12.En olumlu benlik saygısına sahip çocuklar "çokiyi" başarı düzeyine sahip olanlar olduğu tespit edilmiştir. En düşük benlik saygısı ise başarıların "zayıf olarak belirlenen grupta gözlenmiştir

10. Altı ve daha fazla kardeşe sahip çocukların daha düşük benlik saygısına sahip oldukları; buna karşılık hiç kardeşi olmayan ana-baba yoksunu çocuğun benlik saygısının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

ÖNERİLER

Yukarıda özetlenen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Anne babalar değiştirilemeyen durumlar dışında (ölüm gibi) aile bütünlüğünü korumak için çabalamalıdır. Aile bütünlüğünün korunması yanında, aile içinde eşlerin birbirleriyle ve çocuklarla olan ilişkilerinin ve etkileşimlerinin düzeyi önemlidir. Çocukların olumlu benlik kavramına sahip olmalarında aile bütünlüğünün korunması kadar anne babadan gördükleri sevgi, ilgi ve huzurlu bir aile ortamı da etkilidir.

2. Çocuğun gelişimine en uygun ortam aile ortamı olduğu için herhangi bir nedenle ailesinden uzaklaşmak zorunda kalan çocuklar için yeni bir aile ortamı hazırlanmalıdır.

3. "Korumaya Muhtaç Çocuklar" kapsamına giren, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme kurumunun koruduğu çocuklar için devletin öncelikli görevi çocuğun evlat edinilmesini sağlamak veya onu koruyucu aile yanına yerleştirmek olmalıdır.

4. Türk Medeni Kanununun evlat edinme ile ilgili öngördüğü sistem evlat edinmeyi kolaylaştırıcı hale getirilmelidir.

5. Koruyucu aile sistemi daha yaygın hale getirilmeli; bu konuda basın ve yayın organları kanalıyla halk bilgilendirilmelidir.

6. Her şeyden önce bu çocuklara sevgi, saygı ve ilgiyle yaklaşılmalı, sevildikleri, önemli oldukları hissettirilmelidir.

7. Anne baba yoksunluğu çeken çocuklar için, çevresel etkenler iyileştirilmelidir.

8.Yurtlarda kalan çocuklar için yürütülen kişilik hizmetleri daha etkin hale getirilmelidir.

9. Çocuğun yeteneklerini keşfedici ortamlar sunulmalı, eğitsel etkinliklerle çocukların kendilerini tanımalarına ve anlamalarına fırsat verilmelidir.

10. Anne, baba, öğretmen olmanın yanı sıra çocuklar için iyi birer model olmalı ve iyi örnekler sunulmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Yaşare. Baba Yoksunluğunun Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Etkilen, Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırma Semineri, Ankara : Ya-Pa Yayın Pazarlama, 1993.
- ARIKAN, Çiğdem. Halkın Boşanmaya ilişkin Tutumları Araştırması, Ankara : Bilim Serisi, T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1986.
- BIYIKLI, Latife. Bedensel Özürlü Çocukların Benlik Kavramı (Aile Kabul Düzeyi Açısından), Ankara : Ankara Üniv.Edeb.Fak.Yay., 1989. CAN, Gürhan. Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımlarını Etkileyen Etmenler, Eskişehir : Anadolu Üniversitesi, 1990.
- COSKUN, Bülent. Çocuk Ruh Sağlığı. Türkiyede Çocuğun Durumu, "1990'ların Çocuk Politikası Kongresi", Ankara : T.C.Başbakanlık Yayınları, UNICEF, 1989.
- CÜCELOĞLU, Doğan. İçimizdeki Çocuk, 2.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992a.
- , İnsan ve Davranışı, 1 .Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991
- , Yeniden İnsan İnsana, 2.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- DAVASLIGİL, Ümit. "Bebeklik Dönemi", Ana-Baba Okulu, 6.Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1997.
- EKŞİ, Aysel. Çocuk, Genç, Ana-Babalar, İstanbul: 1.Basım, Bilgi Yayınevi, 1990.
- ENÇ, Mitat; Çağlar, Doğan ve Özsoy, Yahya. Özel Eğitime Giriş, 3.Baskı, Ankara : Ankara Üniv.Edeb.Bil.Fak., 1987.
- ERSANLI, Kurtman. Benliğin Gelişimi ve Görevlen, 2.Baskı, Samsun : Eser Ofset, 1996.
- GANDER, Mary ; Gardiner, Harry W. Çocuk ve Ergen Gelişimi, Yayına Hazırlayan : Bekir Onur, 2.Baskı, İstanbul : İmge Kitabevi, 1995.
- GEÇTAN, Engin. Psikanaliz ve Sonrası. 4.Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1990.

- GÜNGÖRMÜŞ, Oya. "Baba-Çocuk İlişkisi", Ana-Baba Okulu, ö.Basım, İstanbul Kitabevi, 1997.
- , ,Baba Yoksunluğunun Benlik Kavramına Etkisi ve Babasız Öğrencilerin Problemlerinin Hangi Alanlarda Yoğunlaştığının Saptanması, İstanbul: İstanbul Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1986. HORTAÇSU, Nuran. İnsan İlişkileri, 1.Basım, İstanbul : İmge Kitabevi, 1991.
- JAMES ve JANGEWARS. Kazanmak İçin Doğarız, Çeviren : Tülin Şenruh. 2.Baskı, İstanbul : İnkılap Kitabevi, 1993.
- JERSILD, AT., Çocuk Psikolojisi, Çeviren : Gülseren Günce, Ankara : S Yayınları, 1978.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. Aile İçi Etkileşim ve Çocuk Gelişimi. Türkiye'de Çocuğun Durumu, Ankara : "1990'ların Çocuk Politikası Kongresi", T.C.Başbakanlık Yayınevi, UNICEF, 1989.
- , İnsan, Aile, Kültür. 2. Basım. Remzi Kitabevi, 1991.
- KARASAR, Niyazi. Bilimsel Araştırma Yöntemi, 4. Basım. Ankara: Sanem Yayınları, 1991.
- KONANÇ, Esin. Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Korunması. Türkiye'de Çocuğun Durumu, Ankara : "1990'ların Çocuk Politikası Kongresi" T.C.Başbakanlık Yayınevi, UNICEF, 1989.
- KUT, Sema. Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklar. Türkiye'de Çocuğun Durumu, Ankara : "1990'lann Çocuk Politikası Kongresi", T.C. Başbakanlık Yayınevi, UNICEF, 1989.
- MİLLER, Alice. Yetenekli Çocuğun Dramı, Çeviren:Gönül Sezer, I.Basım, İstanbul : Arion Yayınevi, 1994.
- MORGAN, Clifford T. Psikolojiye Giriş, Yayın Sorumlusu : Sibel Karakaş, Ankara : 6.Baskı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1988.
- ÖK, Muharrem. Toplum ve Aile. M. E. D., 132(Ekim, Kasım, Aralık 1996). ÖNER, Necla. Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler, 3.Basım, Boğaziçi İstanbul: Üniversitesi Yayınları, 1997.
- ÖNER, Uğur. Benlik Gelişimine İlişkin Kuramlar, Ergenlik Psikolojisi. Derleyen: Bekir Onur, 2.Baskı, Ankara : Hacettepe Taş Kitapçılık, 1987.

- ÖZGÜVEN, İ.Ethem. Cinsellik ve Cinsel Eğitim, 1.Baskı, Ankara : PDREM Yayınlan, 1997.
- ÖZTÜRK, Orhan. Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, ö.Basım, Ankara : Hekimler Yayın Birliği, 1995.
- ÖZYÜREK, Mehmet. Normal Öğrencilerle Birlikte ve Ayrı Eğitilen Ortopedik Arızalı Öğrencilerde Benlik Kavramı ve Denetleme Odağı, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1982.
- SALK, Lee. Çocuğun Duygusal Sorunları, 5.Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1993.
- YAVUZER, Haluk. Suçlu Çocuklarda Zeka, Kişilik, Yakın Çevre Özellikleri ve Yeniden Eğitim Çalışmaları, Ankara : VII.Bilim Kongresi, Bilim Adamı Yetiştirme Tebliğleri, TÜBİTAK, 6-8 Ekim 1980.
- , Resimleriyle Çocuk, 4.Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1993.
- , Aile İçi Etkileşim ve Aile Dışı Öğelerin Doğurduğu Psiko-Pedagojik Sonuçlar, Türkiye'de Çocuğun Durumu, Ankara : "1990'lann Çocuk Politikası Kongresi", T.C.Başbakanlık Yayınları, UNICEF, 1989.
- , Ana-Baba-Çocuk, 7.Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1994.
- , Çocuk Psikolojisi, 2.Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1994a.
- , Çocuk ve Suç, 5.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.
- , Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu, İstanbul: İstanbul Üniv. Edb. Fak. Yayınları, 1986.
- YAVUZER, Haluk. Yaygın Anne-Baba Tutumları, Ana-Baba Okulu, ö.Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1997.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay. Çocuk ve Ruh Sağlığı, 17.Baskı, İstanbul: Özgür Yayınlan, 1992.
- ZULLIGER, Hans. Suçlu Çocuklar ve Çocuk Mahkemeleri, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.

EKLER

Sevgili Öğrenciler.
"Gençlerin Gelişimi" Konusunda Bir Araştırma Yapmaktayız. Bu Çalışmanın Güvenilir Olması İçin Soruları Dikkatle Okumanız ve Gerçeği Yansıtan Cevaplar Vermeniz GerekMektedir. Cevaplarınız Bütünyle Gizli Kalacak Ve Yalnızca Bu Araştırmada Kullanılacaktır.

Katkılarınız İçin Teşekkürler.

1- Cinsiyetiniz

Kız ()

Erkek()

2-Doğum Tarihiniz :.....

3- Doğum Yeriniz:

1-Köy ()

2- İlçe ()

3- İl ()

4. Okula Gidiyorsanız Kaçınıcı Sınıfa Gidiyorsunuz?

5. Hiç Sınıfta Kaldınız mı?

Evet ()

Hayır ()

6. Siz Dahil Kaç Kardeşsiniz?

1- Tek Çocuğum ()

2- İki Kardeşiz ()

3- Üç Kardeşiz ()

4- Dört Kardeşiz ()

5- Beş Kardeşiz ()

6- Altı (Yada Dalia Fazla) Kardeşiz ()

7. Aileniz Halen Nerede Yaşıyor?

Köy()

İlçe ()

İl()

8. Siz Halen Nerede Yaşıyorsunuz?

1 - Ailemin Yanında ()

2- Akrabalarımın Yanında ()

3- Yatılı Yurtta ()

4- Yatılı Okulda ()

9. Anne Ve Babanız Yaşıyorlar mı? 1- Her

İkisi de Yaşıyor ()

2- Babam Öldü Annem Yaşıyor ()

3- Annem Öldü. Babam Yaşıyor ()

4-Her İkisi de Öldü ()

5- Yaşıyorlar, fakat boşandılar ()

10. Babanız Öldü İse Öleli Kaç Yıl Oldu ?.....

11-Anneniz Öldü İse Kaç Yıl Oldu ?.....

12- Anne Ve Babanız Ayrıldılar İse Kaç Yıl Oldu ?

;

KENDİM HAKKINDA DÜŞÜNCELERİM

AÇIKLAMA: Aşağıda 80 cümle var. Bunlardan sizi tanımlayanları **evet**, tanımlamayanları ise **hayır** ile cevaplandırın. Bazı cümlelerde karar vermek zor olabilir. Yine de lütfen bütün cümleleri cevaplayın. Aynı cümleyi hem evet, hem hayır şeklinde işaretlemeyin. Unutmayın, cümledeki ifade genellikle sizi anlatıyorsa evet, genellikle sizi anlatmıyorsa hayır olarak işaretleyeceksiniz. Cümlelerin size uygun olup olmadığını en iyi siz kendiniz bilebilirsiniz. Bunun için kendinizi gerçeklen nasıl görüyorsanız aynen öyle cevaplandırın. Cevaplarınızı işaretlerken, buradaki cümlelerin numarası ile cevap kağıdındaki numaranın aynı olmasına dikkat edin.

1. İyi resim çizerim.
2. Okul ödevlerimi bitirmem uzun sürer.
3. Ellerimi kullanmada becerikliyimdir.
4. Okulda başarılı bir öğrenciyim.
5. Aile içinde önemli bir yerim vardır.
6. Sınıf arkadaşlarım benimle alay ediyorlar.
7. Mutluyum.
8. Çoğunlukla neşesizim.
9. Akıllıyım.
10. Öğretmenler derse kaldırıncaya heyecanlanırım.
11. Dış (fiziki) görünüşüm beni rahatsız ediyor.
12. Genellikle çekingenim.
13. Arkadaş edinmekte güçlük çekiyorum.
14. Büyüdüğümde önemli bir kimse olacağım.
15. Aileme sorun yaratırım.
16. Kuvvetli sayılırım.
17. Sınavlardan önce heyecanlanırım.
18. Okulda terbiyeli, uyumlu davranırım.
19. Herkes tarafından pek sevilen biri değilim.
20. Parlak, güzel fikirlerini vardır.
21. Genellikle kendi dediklerimin olmasını isterim.
22. İşlediğini bir şeyden kolayca vazgeçerim.
23. Müzikle iyiyim.
24. Hep kötü şeyler yaparım.
25. Evde çoğu zaman huysuzluk ederim.
26. Sınıfla arkadaşlarını beni sayarlar.
27. Sinirli biriyim.
28. Gözlerim güzeldir.
29. Derse kalktığım anda bildiklerimi sıkılmadan anlatırım.
30. Derslerde sık sık hayal kuranım.
31. (Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)ime sataşırım.
32. Arkadaşlarım fikirlerimi beğenir.
33. Başım sık sık belaya girer.
34. Evde büyüklerimin sözünü dinlerim.
35. Sık sık üzülür, meraklanırım.

E.V Piers ve D.B. Hams'in A.B.D'de 1964 yılında İngilizce olarak geliştirdiği bu ölçek.
Necla Öner ve Melike Çataklı tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Boğaziçi Üniversitesi. İstanbul. 1987.

Lütfen sayfayı çevirin

36. Ailem (yurttaki büyüklerim) benden çok fazla şey bekliyor.
37. Halimden memnunum.
38. Evde (yurtta) ve okulda pek çok şeyin dışında bırakıldığımı sanıyorum.
39. Saçlarım güzeldir.
40. Çoğu zaman okul faaliyetlerine gönüllü olarak katılırım
41. Şimdiki halimden daha başka olmayı isterdim.
42. Geceleri rahat uyurum.
43. Okuldan hiç hoşlanmıyorum.
44. Arkadaşlar arasında oyunlara katılmak için seçim yapılırken en son seçilenlerden biriyim.
45. Sık sık hasta olurum.
46. Başkalarına karşı iyi davranırım.
47. Okuldaki arkadaşlarım iyi fikirlerim olduğunu düşünürler.
48. Mutsuzum
49. Pek çok arkadaşım var.
50. Neşeliyim
51. Pek çok şeye aklım ermez.
52. Yakışıklıyım (güzelim)
53. Hayat dolu insanım.
54. Sık sık kavgaya karışıyorum.
55. Erkek arkadaşlarım arasında sevilirim.
56. arkadaşlarım bana sık sık sataşırlar.
57. Ailem (yurtta büyüklerim) benle düş kırıklığına uğruyorlar.
58. Hoş bir yüzüm var.
59. Evde (yurtta) hep benle uğraşırlar.
60. Oyunlarda ve sporda başı ben çekerim.
61. Ne zaman bir şey yapmaya kalksam her şey ters gider.
62. Hareketlerimde sakarım.
63. Oyunlarda ve sporda oynamak yerine seyredirim.
64. Öğrendiğimi çabuk unuturum.
65. Herkesle iyi geçinirim.
66. Çabuk kızarım.
67. Kız arkadaşlarım arasında sevilirim.
68. Çok okurum.
69. Bir grupta birlikte çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım.
70. (Kardeşleriniz varsa) kardeş(ler)imi severim.

71. Vücutca güzel sayılırım.
72. Sık sık korkuya kapılırım.
73. Her zaman bir şeyler düşürür ve kırarım.
74. Güvenilir bir kimseyim.
75. Başkalarından farklıyım.
76. Kötü şeyler düşünürüm.
77. Kolay ağlarım.
78. İyi bir insanım.
79. İşler hep benim yüzümden ters gider.
80. Şanslı bir kimseyim.